

Mika Väisänen

TILITOIMISTO YRITYS OY:N OPAS
JA TOIMINTAMALLIEHDOTUS
RAHANPESUN ESTÄMISEKSI

Opinnäytetyö
Liiketalouden koulutusohjelma

Joulukuu 2013

MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>	<p>Opinnäytetyön päivämäärä</p> <p>9.12.2013</p>
<p>Tekijä</p> <p>Mika Väisänen</p>	<p>Koulutusohjelma ja suuntautuminen</p> <p>Liiketalouden koulutusohjelma</p>
<p>Nimeke</p> <p>Tilitoimisto Yritys Oy:n opas ja toimintamalli rahanpesun estämiseksi</p>	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää Yritys Oy:lle toimintamalliehdotus rahanpesun estämiseksi. Tähän kehittämistyöhön liittyy myös teemaan liittyvän oppaan, koulutuksen ja ohjeistuksen laatiminen henkilökunnalle. Työn toteuttamista tukeva tutkimusongelma on, miten tilitoimiston tulee huomioida ilmoitusvelvollisuutensa päivittäisessä toiminnassa.</p> <p>Teoreettinen viitekehys koostuu rahanpesusta ja ilmoitusvelvollisten velvollisuuksista. Ensimmäisessä osassa esittelen rahanpesua yleisesti ja lainsäädännön kannalta. Toisessa osassa kerron tarkemmin ilmoitusvelvollisuudesta, tunnistamisvelvollisuudesta, huolellisuusvelvollisuudesta ja kouluttamisvelvollisuudesta. Tässä osassa myös esitellään kaikki Suomessa ilmoitusvelvolliset toimijat.</p> <p>Kehittämismenetelmän pohja on erilaisissa kvalitatiivissa tutkimusmenetelmissä. Olen hankkinut tietoa kehittämistyön pohjaksi kesällä ja syksyllä 2013. Lähteitä ovat olleet Suomen laki, erilaiset viranomaisten laatimat ohjeet ja lehtiartikkelit. Tietoa olen hankkinut myös toimeksiantajan kanssa käydyillä keskusteluilla.</p> <p>Kehittämistyön tuloksena kokosin oppaan ja ohjeistuksen. Näiden perusteella järjestin työntekijöille koulutuksen lokakuussa 2013. Koulutuksen lopuksi järjestin kyselyn kaikille 15 osallistuneelle työntekijälle. Näistä 13 vastasi kyselyyn. Laatimani toimintamalliehdotus otettiin Yritys Oy:ssä käyttöön lokakuussa 2013 koulutuksen yhteydessä. Myös opas ja ohjeet hyväksyttiin käyttöön. Kokonaisuus oli selkeä ja tiivis tietopaketti yrityksen käyttöön.</p>	
<p>Asiasanat (avainsanat)</p> <p>rahanpesu, ilmoitusvelvollisuus</p>	
<p>Sivumäärä</p> <p>45 s. + liitteet 17 s.</p>	<p>Kieli</p> <p>Suomi</p>
<p>URN</p>	
<p>Huomautus (huomautukset liitteistä)</p>	
<p>Ohjaavan opettajan nimi</p> <p>Vesa Nykänen</p>	<p>Opinnäytetyön toimeksiantaja</p> <p>Yritys Oy</p>

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis 9 December 2013	
Author Mika Väisänen		Degree programme and option Business Management	
Name of the bachelor's thesis Guidebook for anti-money laundering for an accounting company			
Abstract <p>The purpose of this bachelor's thesis was to develop an operational model and a guidebook for Yritys Oy to prevent money laundering. The aim was to gather information for the guidebook and the operational model and to arrange training for the employees of the company. The relating research problem was how an accounting company should consider their requirement to report suspicious businesses in their daily operations.</p> <p>The theoretical framework included information about money laundering in general and from the perspective of the law. The first part introduced money laundering and the second part included more information about the obligations in preventing money laundering. This part also introduced the companies and organizations with reporting requirement.</p> <p>This development work based on the qualitative methods. The gathered information was collected from the law and different kinds of publications of authorities. Information was also received through the conversations with the representative of the case company. As the result of this project I drew up the guidebook, guidelines and arranged the training. After the training I also organized a feedback inquiry for the 15 employees who took part in the training. A total of 13 answers were given. The operational model including the materials was taken into use in October 2013. In general the guidebook and guidelines are useful concise information packages for the company to use.</p>			
Subjectheadings, (keywords) money laundering, reporting requirement			
Pages 45 p. + 17 app.		Language Finnish	URN
Remarks, notes on appendices			
Tutor Vesa Nykänen		Bachelor's thesis assigned by Yritys Oy	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	RAHANPESU	2
2.1	Määritelmä.....	3
2.2	Vaiheet ja menetelmät.....	4
2.3	Rahanpesu lainsäädännössä	6
2.3.1	Euroopan yhteisön direktiivit.....	6
2.3.2	Suomen lainsäädäntö	7
2.4	Rahanpesu Suomessa.....	9
2.5	Valvontaviranomaiset	10
3	ILMOITUSVELVOLLISTEN VELVOLLISUUDET	13
3.1	Ilmoitusvelvolliset	13
3.2	Ilmoitusvelvollisuus.....	16
3.3	Tunnistamisvelvollisuus ja siinä huomioitavat asiat	18
3.3.1	Riskiperustainen arviointi	18
3.3.2	Tunnistaminen ja tunteminen.....	19
3.3.3	Huolellisuusvelvollisuus ja liiketoimesta kieltäytyminen	23
3.4	Salassapito, henkilökunnan koulutus ja ohjeistus.....	24
4	OHJEISTUKSEN JA TOIMINTAMALLIEHDOTUKSEN TOTEUTUS	25
4.1	Yritys Oy ja nykyinen toimintamalli	26
4.2	Kehittämismenetelmä	27
4.3	Kehittämistyön aineisto ja analysointi.....	29
5	TILITOIMISTON VELVOLLISUUDET RAHANPESUN ESTÄMISESSÄ.....	31
5.1	Koulutus.....	31
5.2	Opas ja ohjeet	33
5.3	Osallistujien kokemuksia.....	35
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	36
6.1	Kehittämissuositukset	36
6.2	Toimintamalliehdotuksen käyttökelpoisuus ja projektin arviointi	38
6.3	Luotettavuuden arviointi.....	39
7	PÄÄTÄNTÖ	40
	LÄHTEET	43

LIITE/LIITTEET

1 Palautelomake

2 Opas rahanpesun estämiseksi

1 JOHDANTO

Rahanpesu on vaikuttanut saavan viime aikoina paljon median huomiota. Useissa lehdistä on ollut esillä Euroopan talouskriisin aikaan artikkeleita liittyen ongelmamaiden pankkijärjestelmissä tapahtuneeseen rahanpesuun. Lehdissä on nostettu tietoisuuteen sekä suurten ulkomaisten rikollisjärjestöjen rahanpesuvyöhytten purkua että kansallisella tasolla rahanpesuilmoitusvelvollisuuden laiminlyönteihin liittyviä epäilyjä. Aihe on ajankohtainen, eikä vähiten sen vuoksi, että elämme globalisoituvassa yhteiskunnassa. Rahanpesu on sekä kansallinen että kansainvälinen harmaantalouden ongelma, johon keksitään jatkuvasti uusia torjuntamalleja.

Tavoitteenani on kehittää toimintamalliehdotus rahanpesun estämiseksi tilitoimiston käyttöön. Toimintamallin kehitykseen liittyy lisäksi henkilökunnan ohjeistuksen laatiminen, asiaan liittyvän koulutusmateriaalin luonti ja henkilökunnan koulutustilaisuuksien järjestäminen.

Toimeksiantoni olen saanut mikkeliäläiseltä yritykseltä, joka ei halua nimeään mainittavan tässä yhteydessä. Yritys kuuluu osaksi Konserni Groupia. Kyseinen tilitoimisto tarjoaa asiakkailleen kokonaisvaltaisia tilitoimistopalveluita. Yrityksessä hoidetaan asiakasyritysten reskontraa, maksuliikennettä ja kirjanpitoa. Osalla yrityksen asiakkaista on liiketoimintaa myös ulkomailla tai esimerkiksi ulkomainen emokonserni. Asiakkaina on myös paljon pienyrityksiä. Siksi toimeksiantajalle on erityisen tärkeää päivittää toimintamalli rahanpesuepäilysten varalle, jottei tilitoimisto tietämättömyytään riko ilmoitusvelvollisuutta ja siten joudu hankalaan välikäteen viranomaisten kanssa.

Työni toteutan tutkimuksellisenä kehittämistyönä. Kehittämistehtävänä on kehittää tilitoimiston toimintamalliehdotus rahanpesun estämiseksi. Toisaalta kehittämistyön etenemisen perustan luovat laadulliset tutkimusmenetelmät, joten työlle voidaan myös määrittellä keskeinen tutkimusongelma: miten tilitoimiston tulee huomioida ilmoitusvelvollisuutensa päivittäisessä toiminnassa?

Jotta pääsen pureutumaan paremmin kehittämistehtävään ja tutkimusongelmaan, teoreettinen viitekehys avaa sitä, mitä rahanpesu on, miten se ilmenee ja mikä sen rooli on Suomessa. Viitekehys koostuu kahdesta osasta. Viitekehysten ensimmäisessä

osassa tutustutaan rahanpesuun yleisesti. Toisessa osassa syvennyttään tarkemmin rahanpesuilmoitusvelvollisuuteen, muihin tähän suoraan liittyviin velvollisuuksiin ja ilmoitusvelvollisiin organisaatioihin eri toimialoilla yleensä.

Aiheesta on kirjoitettu erittäin paljon, joten oikea raja on tärkeä. Olen päättänyt jättää viitekehyksen ensimmäisestä osasta esimerkiksi terrorismin rahoittamisen teorian pois, sillä ennakkokäsitykseni mukaan terrorismin rahoittamisen ja rahanpesun ilmenismuodot ovat hyvin samankaltaisia, joten yksittäinen tilitoimisto ei tarvitse teoriatietoa kansainvälisen tason terrorismista. Näiden kahden asian samankaltaisuuden vuoksi aiheita kuitenkin saatetaan sivuta esimerkiksi lainsäädäntöihin liittyvissä viitauksissa ja muissa yhteyksissä missä se on tarpeen. Lainsäädäntö kuitenkin velvoittaa ilmoittamaan myös, jos epäillään terrorismin rahoittamista.

Kehittämistyön toteutan yhdistelemällä erilaisia kehittämistapoja. Kehittämistyöni runko pohjautuu erilaisista lähteistä koostettuun tietoon. Kehittämistyötä ohjaa myös esimerkiksi toimeksiantajan palveluksessa ollessani havaitsemat tiedot ja silloin toimeksiantajan kanssa käydyt keskustelut aiheesta. Osana opinnäytetyötä järjestän koulutuksen toimeksiantajan työntekijöille ja samassa yhteydessä kerään kyselyn muodossa sekä palautetta että kehittämisehdotuksia toimintamalliehdotuksesta.

Valitsin aiheen rahanpesusta, koska toimeksiantajallani oli selkeä tarve ohjeistukselle. Lisäksi minua kiinnostaa paljon kansainvälinen kaupankäynti, johon ennakkokäsitykseni mukaan liittyy suurempi riski siitä, että rahanpesua ilmenee. Käsittekseni mukaan esimerkiksi Suomen sijainti Venäjän naapurissa altistaa rahanpesun rahaliikenteelle idän ja lännen välillä. Myös venäläistä syntyperää olevia pienyrittäjiä on alkanut ilmaantua Etelä-Savoon. Koen aiheen olevan mielenkiintoinen, ja sen tukevan omaa osaamistani taloushallinnon ammattilaisena tulevaisuudessa.

2 RAHANPESU

Tässä luvussa syvennyttään siihen, mitä on rahanpesu. Luku on jaettu viiteen osaan. Ensin määritellään mitä yleisesti ottaen tarkoitetaan rahanpesulla. Seuraavaksi tutustutaan rahanpesun vaiheisiin. Kolmas luku käsittelee rahanpesua rikoksena ja lainsäädäntöä sen taustalla. Neljännessä luvussa kerrotaan rahanpesun tilanteesta Suomessa;

sen yleisyyttä ja yleisimpiä ilmi tulleita muotoja. Luvun tarkoituksena on antaa lukijalle hyvä yleiskäsitys rahanpesusta ja sen ilmenemisestä Suomessa. Viimeisessä luvussa esitellään rahanpesun valvontaviranomaiset.

2.1 Määritelmä

Poliisin mukaan (2009, 3) rahanpesulla tarkoitetaan yleensä rikollisesti hankitun rahan alkuperän kätkemistä. Toisin sanoen rikollista alkuperää oleva raha pyritään saamaan näyttämään laillisesti hankitulta. Yleensä rahanpesu muodossa tai toisessa on olennainen osa järjestäytyneitä rikollisuutta ja terrorismin rahoittamista, ja on siten luonteeltaan myös hyvin kansainvälistä toimintaa. Schott (2006, I-6) kertoo rahanpesun arvioidun osuuden olevan koko maailman bruttokansantuotteesta n. kahdesta viiteen prosenttia.

Rahanpesun kannalta oleellista on se, että lähes aina se vaatii esirikoksen, eli rikoksen jolla laitton raha on hankittu. Lisäksi keskeistä on se, että rahanpesulla pyritään välttämään esimerkiksi rangaistus, omaisuuden takavarikoiminen tai vahingonkorvaukset. Toisin sanoen rahanpesu on myös yksi keino alkuperäisen rikoksen peittelyssä. Rikollisten tarkoituksena on pyrkiä takaamaan rahoitus tuleville rikoksille tai saada omaisuus näyttämään lailliselta, jotta rikollinen voi käyttää tätä esimerkiksi oman näennäisesti laillisen varallisuutensa kartuttamiseen. (Neira ym. 2012, 1.)

Rahanpesulle on keskeistä suurten, laittomaa alkuperää olevien, käteisvarojen muuntaminen näennäisesti lailliseen muotoon. Kriminologian kannalta ajateltuna voidaan pestä myös laillista alkuperää olevaa rahaa. Tällainen tapaus voisi esimerkiksi olla se, kun henkilö siirtää laillisia varojaan velkojien tai veroviranomaisten ulottumattomiin. Rikosoikeudelliselta kannalta ei voida kuitenkaan rahanpesuna pitää mitään muuta kuin sellaisia tekoja, joilla on yhteys esirikokseen. (Huhtamäki 2000, 18.)

Rahanpesun vaikutukset ovat monitasoisia. Maissa, joissa rahanpesu on helppoa, on todettu rahanpesun lisäävän rikollisuutta ja korruptoituneisuutta. Tästä voi olla haittaa esimerkiksi kansainvälisiä rahoituksia etsiessä. Epäsuotuisa maine voi haitata täysin laillistenkin yritysten toimintaa esimerkiksi rahoitusta etsiessä; yrityksen riski arvioidaan suureksi ja rahoituksen saaminen on kalliimpaa. Rahanpesu heijastuu suoraan kyseisten maiden rahoitussektorien toimivuuteen, ja aiheuttaa epävakautta. Onnistu-

neella rahanpesun vastaisella toiminnalla voidaan vähentää edellä mainittuja vaikutuksia. (Schott 2006, II-2–II-9.)

2.2 Vaiheet ja metodit

Poliisin (2009, 5–6) mukaan yksinkertaisin rahanpesun muoto on sellainen, jossa rikolliset käyttävät pieniä summia rikoksella hankittuja käteisvaroja omiin henkilökohtaisiin ostoksiinsa. Järjestäytyneet rikollisjärjestöt sen sijaan voivat hyödyntää useita välivaiheita ja -käsiä omaisuuden alkuperän häivyttämiseksi. Rahanpesu yleensä jakaantuu kolmeen vaiheeseen: sijoitusvaiheeseen, harhautusvaiheeseen ja palautusvaiheeseen (Neira ym. 2012, 9).

Huhtamäen (2000, 73) mukaan näitä kolmea vaihetta saattaa edeltää ns. esipesu. Esipesua on esimerkiksi käteisvarantona olevien pienten setelien muuntaminen suuremmiksi seteleiksi. Varsinkin huumekauppiaiden ongelma on se, että kaupasta saatava käteinen on pieninä seteleinä. Tämä saattaa herättää epäilyksiä esimerkiksi pankkiin talletusta tehdessä. Esipesua voi olla myös laittomien käteisten varojen kätkeminen lailliseen kassavirtaan esimerkiksi käteistä paljon käsittelevillä ravintoloilla tai käytettyjen autojen kaupoissa (mts. 77).

Poliisin (2009, 6) ohjeen mukaan sijoitusvaiheessa laittomasti hankittu raha tuodaan laillisen rahoitusjärjestelmän piiriin esimerkiksi pankkitalletuksilla tai rahansiirroilla. Tässä vaiheessa kiinnijäämisen riski on yleensä suurimmillaan. Riskiä rikolliset pyrkivät pienentämään tallettamalla rahoja pienissä erissä useiden eri henkilöiden kautta. Tästä syystä eri maissa on säädetty lakeja, joiden tarkoituksena on valvoa suurten käteisvarantojen tallettamista (Huhtamäki 2000, 73).

FATF:n (2012, 4) mukaan varoja saatetaan siirtää suurina käteisvarantoina maasta toiseen, jolloin ne eivät jätä jälkiä. Ulkomailta voidaan värvätä myös nk. *muuleja*. He ovat esimerkiksi Suomesta rekrytoituja yksityishenkilöitä, joiden pankkitilien kautta raha kierrätetään näennäisen tekosyyn avulla (Suomesta värvätään muuleja, 2011).

Harhautusvaiheessa pyritään häivyttämään yhteys laittoman tulonlähteen ja omaisuuden välillä. Mitäs useampia välikäsiä, ja mitä vähemmän tästä jää paperijälkiä, sitä vaikeampaa omaisuutta on yhdistää esirikokseen. Tämä onnistuu esimerkiksi siirtä-

mällä varoja eri maissa sijaitseviin rahoituslaitoksiin mahdollisimman monen välikäden kautta. Rikolliset suosivat tiukan pankkisalaisuuden maita. Varoja voidaan siirtää myös esimerkiksi asianajajan asiakasvaratilille, jota suojaa laissa määrätty luottamussuoja. (Neira ym 2012, 9.)

Harhautusvaiheessa rikolliset pyrkivät saamaan rahan käymään usean eri valtion rahoitusjärjestelmien piirissä, jolloin alkuperän selvittäminen vaatisi paljon rajoja ylittävää viranomaisyhteistyötä. Rikolliset saattavat lisäksi palkata juristeja tai muita asiantuntijoita neuvomaan varojen alkuperän häivyttämisessä. Harhautusvaiheessa liike-toimet naamioidaan lailliseksi, mikä onkin perusedellytys rahanpesun onnistumiselle. Tätä vaihetta voidaan pitää varsinaisena rahanpesuna. (Huhtamäki 2000, 80–81.)

Neiran ym. (2012, 12) mukaan palautusvaiheessa alkurikoksen tekijällä on taas pääsy pestyihin varoihin ja hän voi ne tulouttaa näennäisen laillisesti esimerkiksi sekoittamalla varallisuuden omistamansa yrityksen lailliseen rahamassaan. Alkurikoksen tekijä saattaa myös tulouttaa varoja näennäisesti lähipiirillensä säilyttäen kuitenkin itse määräysvallan kyseiseen omaisuuteen. Rahojen voidaan palauttaa rikollisen hallintaan esimerkiksi ostamalla kiinteää omaisuutta, esimerkiksi kiinteistöjä (Schott 2006, I-9). Palautusvaiheessa rikollista alkuperää olevasta varallisuudesta saatetaan maksaa veroa, jotta se näyttäisi laillisesti hankitulta (Huhtamäki 2000, 82).

Rahanpesun menetelmät vaihtelevat maittain johtuen esimerkiksi lainsäädännöllisistä ja kulttuurillisista eroista. Lisäksi uusia metodeja kehitetään jatkuvasti vanhojen paljastuessa. Tavat voivat olla kaikkea aina minkä tahansa irtaimen omaisuuden ostamisesta ja jälleenmyymisestä aina monimutkaisempiin peiteyrityksiin. (Schott 2006, I-10.)

FATF (2003, 3–4) kertoo yleisiksi rahanpesu- ja terrorisminrahoittamistavoiksi kansainvälisesti esimerkiksi rahan vaihtamisen pimeillä markkinoilla, luotettujen henkilöiden näennäiseen hallintaan varojen saattamisen, kerrostamisen eli ”smurffauksen” ja rahan salakuljettamisen. Rahanpesua harjoitetaan myös kulta- ja timanttimarkkinoilla (mts. 19). Huhtamäki (2000, 81–82) mainitsee omien varojen takaisin lainaamisen yhdeksi yleiseksi nopeaksi tavaksi saattaa varat takaisin rikollisen hallintaan. Tässä tavassa ulkomaille pankkiin käteisellä talletetut laittomat varat pantataan vakuudeksi pankkitakauksesta. Takauksen turvin rikolliset voivat ottaa jostakin muusta maasta lainaa, jonka vakuutena pantatut varat toimivat.

Yksi mainitsemisen arvoinen rahanpesun metodi on rahapelit. Kasinoilla käteinen raha on helppo muuntaa pelimerkeiksi, ja voitot taas muunnetaan käteiseksi rahaksi. Tästä kasino kirjoittaa kuitin. Jotkin ulkomaiset kasinot saattavat tehdä yhteistyötä rahanpesijöiden kanssa (Kervinen 2010, 36). Rahapelikupongeilla saatetaan käydä myös kauppaa, kuten käy ilmi Neiran ym. (2012, 13; 41) tutkimuksesta. Tutkimuksessa kerrotaan tapauksesta, jossa suomalainen mies oli ostanut rikoksella hankkimillaan varoilla voiton sisältäviä ravi- ja lottokupongeja ja liittänyt nämä veroilmoitukseensa.

2.3 Rahanpesu lainsäädännössä

Tässä alaluvussa käsitellään rahanpesua lainsäädännön kannalta. Ensimmäisessä osassa esitellään Euroopan yhteisön direktiivejä, jotka ovat myötävaikuttaneet Suomen lainsäädännön syntyyn ja kansainvälisen yhteistyön syvenemiseen. Toisessa osassa käsitellään Suomen lainsäädäntöä tarkemmin.

2.3.1 Euroopan yhteisön direktiivit

Euroopan komission (2013) mukaan Euroopan sisäistä yhteistyötä on rahanpesun estämiseksi tehty 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Huhtamäki (2000, 175) kertoo, että Euroopan sisäisiä säännöksiä valmisteltiin jo 1980-luvun lopulla. Ensimmäinen EY-direktiivi astui voimaan vuonna 1991. Tämä velvoitti jäsenmaita säätämään lain, joka kriminalisoi laittomaa alkuperää olevan rahan häivyttämisen.

Tällä hetkellä lainvoimaisia Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivejä ovat toinen ja kolmas rahanpesudirektiivi, ja Suomenkin kansallinen lainsäädäntö perustuu näihin (Finanssivalvonta 2010, 10). Poliisin (2013a, 4) mukaan Euroopan komissio on tehnyt ehdotuksen uudeksi neljänneksi direktiiviksi, mutta tämä ei ole vielä lainvoimainen. Ehdotus on valmisteltu kansainvälisen rahanpesun ja terrorismin vastaisen asiantuntijaryhmän FATF:n suositusten mukaisesti. Suositukset ja direktiivit määrittelevät tason, jolla vähintään jokaisen jäsenmaan lainsäädännön tulee olla.

Ensimmäinen rahanpesudirektiivi 91/308/ETY annettiin voimaan 1991. Tämä direktiivi kumottiin vuonna 2005 kolmannella rahanpesudirektiivillä (Europa 2011). Direktiivi loi pohjan Euroopan yhteiselle rahanpesulainsäädännölle. Direktiivissä vaadittiin

mm. luotto- ja rahoituslaitosten tunnistamisvelvollisuutta ja ilmoitusvelvollisuutta. (Europa 2006.)

Euroopan komission (1995, 1) mukaan direktiivin täytäntöönpanolla oli selvä vaikutus rahanpesun vastaisten toimintojen perustamiseen. Ennen direktiivin täytäntöönpanoa rahanpesu oli oma rikoksensa vain yhdessä valtiossa, eikä lakivelvoitteita rahoitusjärjestelmille rahanpesun torjunnalle ollut olemassa. Muutamana vuoden sisällä direktiivin käyttöönottamisesta kaikki jäsenvaltiot Kreikkaa lukuun ottamatta olivat laittaneet direktiivin käytäntöön.

Toinen rahanpesudirektiivi 2001/97/EY annettiin vuonna 2001 ja sillä täsmennettiin rikoksen määritelmää. Direktiivi myös laajensi ilmoitusvelvollisuuden piiriin rahoitusalan lisäksi myös tilintarkastajat, yrityksen ulkopuoliset kirjanpitäjät, lakimiehet, kasinot ja kiinteistönvälittäjät. (Poliisi 2013c.)

Toistaiseksi viimeisin direktiivi 2005/60/EY rahanpesun estämiseksi on annettu vuonna 2005 ja se kumosi vuonna 1991 annetun direktiivin (Europa 2011). Direktiivillä myös täsmennettiin lakia esimerkiksi poliittisesti vaikutusvaltaisen henkilön tunnistamisen osalta (ResL 1:4).

2.3.2 Suomen lainsäädäntö

Rahanpesu on kriminalisoitu Suomessa vuodesta 1994 alkaen, vaikka selkeämmin se sai oman tunnusmerkistönsä lakiuudistuksessa vuodesta 2003 alkaen. Tätä ennen on käytännössä rangaistu kätkemisrikoksen tunnusmerkistön mukaan. Uusin rahanpesulainsäädäntö on astunut voimaan 1.8.2008, ja sitä on täsmennetty viime vuosien aikana vastaamaan EY-direktiiviä, viimeksi vuonna 2012. (Neira ym. 2012, 1–2.)

Poliisin (2009, 4) mukaan rahanpesussa rikoksella hankittu omaisuus muuttaa muotoaan joskus paljonkin. Rikoksella hankitulla omaisuudella tarkoitetaan siksi kaikkea rikoksella hankittua hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta. Esimerkiksi veropeitoksella hankittu raha voi olla rahanpesun kohteena. Rahanpesurikokseksi luokitellaan rahan lisäksi myös kaiken muun rikollisesti hankitun omaisuuden kätkeminen, käyttäminen, muuntaminen, välittäminen ja vastaanottaminen tai näissä avustaminen (RL32:6).

Rahanpesurikoksen tunnusmerkistöön kuuluu esimerkiksi se, ettei rahanpesijä ole esirikoksen tekijä ja osoittaa törkeää huolimattomuutta varojen alkuperän suhteen (kuvio 1). Tällöin voi rahanpesijä saada rangaistuksen pelkästä rahanpesusta, vaikkei ole syyllistynyt esirikokseen jonka varoja pestään (Neira ym. 2012, 1–2). Rahanpesun lievimmästä muodosta käytetään laissa muotoa rahanpesurikkomus, jossa kokonaisuutena arvostellen rikos on vähäinen (RL 32:10).

Tietoisuus varojen laittomasta alkuperästä

Törkeä huolimattomuus varojen alkuperän suhteen

Omaisuuteen ryhtyminen

Omaisuuden alkuperän peittämisen- tai häivyttämistoimi

Rahanpesun kohteena täytyy olla rikoksella hankittu omaisuus

Rahanpesijä on joku muu kuin alkurikoksen tekijä

KUVIO 1. Rahanpesurikoksen tunnusmerkistö (Poliisi 2009, 3–4)

Rahanpesuselvittelykeskuksen uusimmassa vuosikertomuksessa (Poliisi 2013a, 4) täsmennetään, että vuonna 2012 on voimaan astunut säännös, joka sallii myös itse pesusta rankaisemisen nimikkeellä rahanpesurikos. Näin toimitaan, mikäli teko on kokonaisuudessaan ollut jatkuvaa, suunnitelmallista ja kokonaisuus huomioon ottaen muodostaa suurimman osan rikoskokonaisuudesta. Kuvion 1 mukaista tunnusmerkistöä voidaan kuitenkin pitää edelleen rahanpesurikosten pohjana.

Törkeällä rahanpesulla tarkoitetaan tilannetta, jossa pestävän omaisuuden arvo on ollut erittäin arvokasta tai rikoksen tekotapa on edellyttänyt erityistä suunnitelmallisuutta. Tuomion edellytyksenä on myös se, että kokonaisuutta arvioiden teko on ollut törkeä. (RL 32:7.)

Tuottamuksellisesta rahanpesusta puhutaan silloin, kun henkilö törkeää huolimattomuuttaan ryhtyy rikoslain määrittelemiin rahanpesutoimiin. Tällainen tapaus voisi olla esimerkiksi sellainen, jossa ilmoitusvelvollinen ei tiedä varmaksi varojen alkuperää,

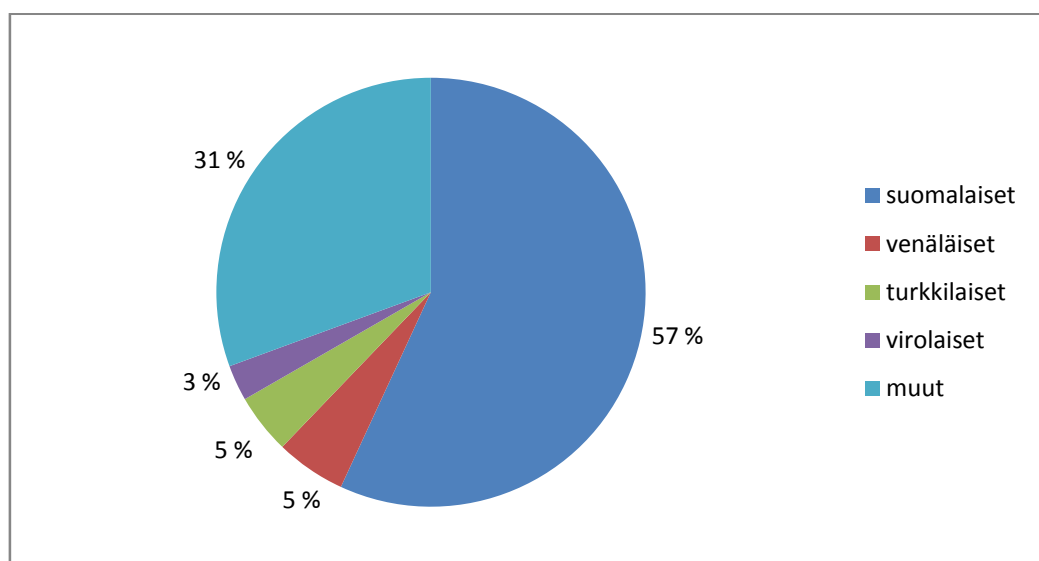
mutta laiskuuttaan tai piittaamattomuuttaan jättäisi ilmoitusvelvollisuutensa täyttämättä. (Poliisi 2009, 4.)

Lain mukaan (RL 32:1–5) rahanpesusta voidaan tuomita sakkorangaistukseen tai enintään 6 kk vankeuteen. Törkeissä tapauksissa vankeuteen voidaan tuomita neljästä kuukaudesta kuuteen vuoteen. Rikoslaisissa määrätään myös rahanpesurikoksen kohteena olleen omaisuuden menettäminen valtiolle. Kohtaa on täsmennetty vuonna 2012 siten, että asianomistajalla kuitenkin säilyy oikeus edunpalautukseen tai vahingonkorvaukseen. (Poliisi 2013a, 5.)

2.4 Rahanpesu Suomessa

Yleisimmät ilmitulleet tapaukset ovat sellaisia, joissa ostetaan toisen nimiin asunto, kiinteistö tai auto (Seies 2002). Rahanpesun selvittelykeskuksen viimeisimmän toimintakertomuksen (Poliisi 2013a, 15) mukaan suurin osa rahanpesurikoksista liittyy talousrikoksista peräisin olevan rahan alkuperän häivyttämiseen. Toinen suuri yksittäinen rikoslaji johon liittyy rahanpesua Suomessa on huumausainerikokset.

Poliisin rahanpesun selvittelykeskuksen (Poliisi 2013a, 12) mukaan vuonna 2012 rahanpesuilmoituksissa esiintyi kaikkiaan 122 eri kansalaisuutta. Kuitenkin, kuten kuvio 2 voi nähdä, ovat suomalaiset suurin yksittäinen ryhmä, jonka kansalaisuus oli tiedossa. Viime vuonna 59,6 prosenttia rahanpesuilmoituksista koski Suomen kansalaisia. Seuraavaksi suurimmat ryhmät olivat Venäläiset, Turkkilaiset ja Virolaiset.

KUVIO 2. Rahanpesuepäilyjen kohteiden kansallisuudet (Poliisi 2013a, 12)

Neiran ym. (2012, 1) mukaan Suomessa pestään myös ulkomaista alkuperää olevaa rahaa. Poliisin mukaan (2013a, 15) Suomessa on lisääntynyt muulien käyttö. Hyvin tyypillinen tapaus on, että esimerkiksi ulkomainen yritys palkkaa suomalaisen toimenkuvaan, joka edellyttää oman pankkitilin käyttämistä maksujen välittämistä varten. Todellisuudessa raha voi olla peräisin esimerkiksi kaapatulta pankkitililtä, joten muulista saadaan sopiva välikäsi välittämään maksu rikollisten haltuun. Tämä hankaloittaa rahan alkuperän selvittämistä.

Kansainvälistyminen näkyy myös muuten rahanpesussa suomessa; pääoman vapaa liikkuvuus on helpottanut rahanpesijöiden toimia ja liikkeitä. Myös Internetin yleistyminen on lisännyt rahanpesutapauksia. Verkossa on helppo tehdä kansainvälisiä rahasiirtoja koskaan kohtaamatta ketään aitoa ihmistä kasvojen takana. Euroopassa yhteinen valuutta on aiheuttanut se, ettei suurista käteissummista voi enää päätellä, mistä maasta raha on lähtöisin. Tämä aiheuttaa poliiseille haasteita asian tutkinnassa. (Seies 2002.)

Rahanpesuilmoitusten määrä on lisääntynyt edellisvuodesta. Vuoteen 2011 verrattuna epäilyttäviä liiketoimia ilmoitettiin 18 000 kappaletta enemmän yhteensä 53 315 kappaletta. Näistä vain murto-osa päätyy esitutkintaan, sillä epäilyttävistä liiketoimista tutkintaan päätyi vain 84 asiakokonaisuutta ja uusia tietoja luovutettiin yhteensä 263:een jo aikaisemmin käynnissä olleeseen esitutkintaan. Toiminnan pidättymismääräyksiä annettiin 14 kappaletta. Näissä tutkinnan alainen euromäärä oli 9 797 820 euroa, joista viranomaisten haltuun saatiin 3 689 158 euroa. (Poliisi 2013a, 3.)

Rahanpesusta saa tuomion kuitenkin suhteellisen harvoin. Neira ym. (2012, 2) kertovat, että heidän tutkimukseensa sisältyneistä 331 syytetystä tuomion sai 242 henkilöä. Tuomioon johtaneista rahanpesutapauksista esirikoksena näyttäytyi suurimmassa osassa tapauksista huumausainerikokset. Talousrikokset olivat toinen suuri ryhmä. Muita esiintyneitä esirikoksia olivat mm. pankkiryöstö, petokset ja alkoholirikokset.

2.5 Valvontaviranomaiset

Rahanpesua valvovat erilaiset viranomaiset heille annettujen valtuuksien ja resurssien mukaan. Rahanpesulaissa ei ole suoraan määritelty valvonnan määrää tai keinoa, vaan

jokainen valvova elin päättää näistä itse. Valtuuksien tulee olla riittävän suuret, ja sisältää valtuudet vaatia esittämään riittävät dokumentoinnit asetuksen noudattamisen valvomiseksi. Viranomaisille, jotka valvovat Luotto- ja rahoituslaitoksia ja kasinoita, on oltava tehostetut valvontavaltuudet esimerkiksi tarkastusten suorittamiseksi. Valvovien elinten tulee tehdä ilmoitus Rahanpesun selvittelykeskukselle, mikäli huomaa epäilyttäviä liiketoimia. (Poliisi 2009, 47–48.)

Rahanpesun selvittelykeskus

Rahanpesun selvittelykeskus on perustettu Suomeen 1.3.1998 osaksi Keskusrikospoliisia. Myöhemmin rakenneuudistusten myötä vuoden 2010 alusta on Rahanpesun selvittelykeskus ollut osa Tiedusteluosaston Rahanpesun torjuntalinjaa. (Poliisi 2013a, 5.)

Lakisääteisiä tehtäviä ovat esimerkiksi rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen. Myös kansallinen sekä kansainvälinen yhteistyö torjunnassa, estämisessä ja tiedonvaihdossa eri sidosryhmien kanssa kuuluvat selvittelykeskuksen tehtäviin. Tehtävänsä täyttämiseksi Rahanpesun selvittelykeskuksella on valtuudet asian tutkimiseksi suorittaa esimerkiksi televalvontaa, peiteostoja ja teknistä tarkkailua. (Poliisi 2013a, 5–6).

Rahanpesun selvittelykeskuksella on oikeus määrätä epäilyttävä liiketoimi keskeytettäväksi enintään viideksi arkipäiväksi (Koskinen 2012). Jos tapauksessa käynnistetään esitutkinta, käyttää selvittelykeskus sille normaalisti esitutkintaviranomaisena kuuluvia valtuuksia, mutta yleensä selvittelykeskus luovuttaa tiedot eteenpäin johonkin muuhun käynnissä olevaan esitutkintaan (Poliisi 2013a, 6).

Finanssivalvonta

Finanssivalvonnan mukaan (Finanssivalvonta 2013a) Finanssivalvonta valvoo mm. pankkeja, vakuutus- ja eläkeyhtiöitä, sijoituspalveluyrityksiä, rahastoyhtiöitä ja pörssiä. Toimintaa rahoittavat pääasiassa valvottavat ja lopun n. 5 % Suomen Pankki. Hallinnollisesti Finanssivalvonta toimii Suomen Pankin yhteydessä, vaikka onkin päätösvalaltaan itsenäinen. Finanssivalvonnan tavoitteena on vakauden turvaaminen finans-

sialalla. Valvonta pitää sisällään toiminnan, taloudellisen aseman ja riskienhallinnan jatkuvan valvonnan sekä toimilupien myöntämisen (Poliisi 2009, 48).

Etelä-Suomen aluehallintavirasto

Kaikista aluehallintavirastoista juuri Etelä-Suomen aluehallintaviraston (AVI) tehtävänä on valvoa valtakunnallisesti rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämistä. AVI valvoo myös rahanpesulain ja sen nojalla annettujen säädösten noudattamista esimerkiksi tilitoimistojen, valuutanvaihtoliikkeiden, kiinteistönvälitystoimistojen ja vähittäiskauppaa harjoittavien yritysten osalta. Lisäksi AVI valvoo myös kaikkia niitä rahoituslaitoksia, jotka eivät kuulu Finanssivalvonnan valvonnan alle. Näitä ovat esimerkiksi perintäliikkeet ja takaustoimintaa harjoittavat liikkeet. (AVI 2013.)

Valvontaa AVI voi suorittaa esimerkiksi erityisenä valvontana tai muiden tarkastusten yhteydessä. AVI:illa on oikeus saada salassapitovelvollisuuden estämättä tarpeelliset tiedot valvonnan kohteelta säädösten mukaisen valvomisen suorittamiseksi. Aluehallintoviraston virkamiehillä on oikeus toimittaa tarkastus valvottavan kohteen varasto- ja liiketiloihin. (AVI 2013.)

Muut valvontaviranomaiset

Keskusrikospoliisin ohjeistuksessa (Poliisi 2009, 47) mainitaan, että muut valvontaviranomaiset valvovat esimerkiksi rahapelejä Suomessa. Suomalaiset rahanpelit ovat sisäasiainministeriön valvonnassa pois lukien Ahvenanmaa, jossa rahapelitoimintaa valvoo Ahvenanmaan aluehallitus.

Julkishallinnon tilintarkastajia ja yhteisöjä valvoo Julkishallinnon ja talouden tilintarkastuslautakunta. Tilintarkastajia ja tilintarkastusyhteisöjä valvoo Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta ja Kauppakamarin tilintarkastusvaliokunnat. Asianajajayhdistys valvoo asianajajia ja heidän apulaisiaan. (Poliisi 2009, 47.)

FATF

Rahanpesun vastainen asiantuntijaryhmä FATF toimii OECD:n eli taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön alaisuudessa. OECD on asiantuntijaorganisaatio, jonka

tehtävänä on tukea jäsenmaissa tehtävää talous- ja yhteiskuntapoliittista päätöksentekoa. FATF on 31 maan, EU:n komission ja Gulf Co-operation Councilin yhteinen rahanpesun vastainen asiantuntijaryhmä, joka tekee yhteistyötä eri hallitusten välillä. FATF on alun perin G7-maiden perustama ryhmä, joka on sittemmin laajentunut. Suomi liittyi mukaan vuonna 1991. FATF laatii rahanpesun vastaisia suosituksia ja valvoo niiden täytäntöönpanoa esimerkiksi tarkastuksin. Jäsenmaat eivät ole velvoitettuja noudattamaan säännöksiä, mutta jäsenmaat ovat poliittisesti sitoutuneita rahanpesun estämiseen johtaviin toimenpiteisiin ja säännösten noudattamiseen. FATF julkaisee myös ns. mustan listan valtioista jotka eivät suostu yhteistyöhön. (Valtionvarainministeriö 2013.)

3 ILMOITUSVELVOLLISTEN VELVOLLISUUDET

Poliisin (2013b) mukaan rahanpesun torjunnan avainasemassa ovat ilmoitusvelvolliset. Tässä luvussa perehdytään ilmoitusvelvollisuuteen, ilmoitusvelvollisiin ja heidän velvoitteisiinsa. Luku on jaettu neljään osaan. Kahdessa ensimmäisessä osassa esitellään ilmoitusvelvolliset ja ilmoitusvelvollisuus. Seuraavassa alaluvussa kerrotaan, mitä on tunnistamisvelvollisuus. Viimeinen alaluku esittelee salassapitovelvollisuutta ja henkilökunnan kouluttamisvelvollisuutta.

3.1 Ilmoitusvelvolliset

Ilmoitusvelvolliset ovat sellaisia elinkeinoharjoittajia, joilla on mahdollisuus oman normaalin toimintansa ohessa havaita rahanpesua. Ilmoitusvelvollisia ovat myös sellaiset toimijat, joita saatetaan käyttää hyödyksi rahanpesussa. (Poliisi 2013b.)

Luotto-, rahoitus- ja sijoituslaitokset

Luotto-, rahoitus- ja sijoituslaitoksiksi lasketaan melkein kaikki luottoa, rahoitus ja sijoitustoimintaa tarjoavat yritykset, laitokset ja yhteisöt. Näitä ovat esimerkiksi tultumpien rahoituslaitosten lisäksi säilytysyhteisöt, arvopaperikeskukset, rajoitettua luottolaitostoimintaa harjoittavat yritykset ja tilinhoitajayhteisöt. (Poliisi 2009, 7.)

Rahanpesulakia ei sovelleta sellaisiin luotto- ja rahoitusyrityksiin, joiden rahoitustoiminta on oheistoimintaa eli rajoitettua. Lakia ei siis sovelleta, jos rahoituspalvelua tarjotaan vain pääasiallisen toiminnan ohella vain yrityksen asiakkaille eikä yleisesti. Tällainen tilanne voisi olla esimerkiksi maksuajan myöntäminen yrityksen palveluiden tai tuotteiden ostamisen yhteydessä. (Poliisi 2009, 7.)

Vakuutusyhtiöt ja vakuutusvälittäjät

Ilmoitusvelvollisia ovat vakuutusyhtiöt, eläkevakuutusyhtiöt, työeläkevakuutusyhtiöt, vakuutusyhdistykset, vakuutusedustajat ja ulkomaisen vakuutusyhtiön edustusto ja edustajat. Vakuutusyhtiöllä tarkoitetaan suomalaista keskinäistä vakuutusyhtiötä ja vakuutusosakeyhtiötä, samoin kuin työeläkeyhtiöllä tarkoitetaan edellä mainittuja yhtiöitä, jotka harjoittavat laissa määritettyä eläkevakuutusliikkeen harjoittamista. (Poliisi 2009, 10.)

Työeläkeyhtiöiden liiketoiminnassa voi tulla vastaan tilanteita, joissa esimerkiksi työtuloa ilmoitetaan virheellisesti tai sijoitustoiminnassa ilmenee epäilyttäviä liiketoimia suhteessa asiakkaan varallisuuteen. Myös vahinkovakuuttamista voidaan käyttää rahanpesun välineenä. (Poliisi 2009, 10.)

Rahapelejä tarjoavat yhteisöt

Tällä tarkoitetaan vedonlyönti-, totopeli- ja kasinotoimintaa harjoittavia yhteisöjä. Näitä ovat rahapeliyhteisöt sekä elinkeinoharjoittajat että yhteisöt jotka välittävät rahapeleihin liittyviä osallistumismaksuja Suomessa sekä Ahvenanmaalla. Rahapeliyhteisöllä tarkoitetaan rahapeliluvan saanutta rahapelitoimintaa harjoittavaa yhteisöä, jonka peleistä pelaaja voi voittaa rahaa. Suomessa RAY:lla on yksinoikeus kasinopeleihin, poislukien Ahvenanmaa, jossa pelitoimintaa harjoittaa PAF. Veikkauksella on Suomessa vedonlyönnin ja raha-arpajaisten toimeenpanemiseen oikeuttava lupa. (Poliisi 2009, 10–11.)

Tällä hetkellä rahanpesuilmoitus ei koske kasinoiden ulkopuolisia peliautomaatteja (Poliisi 2009, 10). Uudessa EU-direktiivin ehdotuksessa kuitenkin vaaditaan tunnistamista myös kasinoiden ulkopuolelle sijoitetuista peliautomaateista. Direktiivin olisi tarkoitus estää rahanpesua esimerkiksi pelihalleissa. Jos esitys menee läpi, voi se tar-

koittaa peliautomaattien häviämistä esimerkiksi kaupoista, sillä kalliit tunnistusmenetelmät veisivät pelien kannattavuutta. (EU uhkaa viedä peliautomaatit kaupoista 2013.)

Kirjanpitoa tai tilintarkastusta tarjoavat yritykset ja ammatinharjoittajat

Kirjanpitoa tarjoavilla tarkoitetaan yrityksiä ja elinkeinoharjoittajia, jotka tarjoavat kirjanpito palveluita ja hoitavat kirjanpitotehtäviä toimeksiannosta. Tilintarkastusta tarjoavilla taas tarkoitetaan lain mukaisia tilintarkastajia, joita ovat KHT-tilintarkastaja, HTM-tilintarkastaja, KHT-yhteisöt, HTM-yhteisöt, JHTT-tilintarkastajat ja JHTT-yhteisöt. Ilmoitusvelvollisuutta ei sovelleta kirjanpito velvollisen yrityksen itsensä palveluksessa oleviin kirjanpitäjiin, sillä nämä eivät toimi toimeksiannosta. (Poliisi 2009, 11–12.)

Oikeudellisia palveluja tarjoavat yritykset ja ammatinharjoittajat

Tämä koskee asianajajaa, avustajaa ja muita oikeudellisia palveluja tarjoavaa yritystä, jotka toimivat asiakkaan nimissä tai tämän hyväksi kiinteistökaupoissa, varainhoidossa, yhtiöiden varojen järjestelyssä ja yhteisöjen hoidossa. Asianajajalla tarkoitetaan lakimiestä, joka kuuluu julkisoikeudelliseen Asianajajaliittoon. Apulaisilla tarkoitetaan lakimiehiä, jotka työskentelevät asianajotoimistossa. Satunnaisesti oikeudellisia palveluita tarjoavat eivät kuulu ilmoitusvelvollisuuden piiriin. (Poliisi 2009, 12–13.)

Omaisuu denhoito- ja yrityspalveluita tuottavat tahot

Yhtiöiden ja muiden oikeushenkilöiden perustaminen kuuluu ilmoitusvelvollisuuden piiriin. Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi valmisyhtiöiden kauppa ja yrityksen perustamis palveluiden tuottaminen. Tahoja, jotka kyseisiä palveluja tarjoavat, ovat esimerkiksi asianajajat, tilintarkastajat ja liikkeenjohdon taloudellista konsultointia tarjoavat yritykset. (Poliisi 2009, 13–14.)

Ilmoitusvelvollista toimintaa on myös toimiminen tai toisen henkilön järjestäminen toimimaan johtajana tai yhtiöoikeudellisesti vastuullisena henkilönä yhteisössä kolmannen osapuolen toimesta. Isännöintipalveluita ei kuitenkaan lueta tämän piiriin. Lisäksi ilmoitusvelvollista toimintaa on kotipaikan, postiosoitteen, hallinnollisen

osoitteen tai muiden vastaavien palveluiden tarjoaminen. Tällainen voisi olla esimerkiksi tilanne, jossa ulkomaisen yrityksen Suomeen rekisteröimän sivuliikkeen osoitteeksi rekisteröidään tilitoimiston osoite. (Poliisi 2009,13–14.)

Myös toimiminen trustin tai vastaavaan oikeudellisen järjestelyn omaisuudenhoitajana on ilmoitusvelvollista toimintaa, kuten on myös toimiminen tai toisen henkilön järjestäminen toimimaan nimellisenä osakkeenomistajana toisen puolesta. (Poliisi 2009,13–14.)

Muut ilmoitusvelvolliset

Poliisin (2009, 9; 11–12) mukaan ilmoitusvelvollisia ovat myös panttilainaamot, kiinteistönvälittäjät ja veroneuvontaa tarjoavat yritykset. Lisäksi ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvat myynti- ja välitysyrietykset tai ammatinharjoittajat, jos maksu saadaan käteisenä ja on vähintään 15 000 euroa.

3.2 Ilmoitusvelvollisuus

Ilmoitusvelvollisuus tarkoittaa sitä, että ilmoitusvelvollisen on ilmoitettava viipymättä epäilyttävistä liiketoimista (ResL2:23). Poliisin ohjeessa (2009, 38) kerrotaan että ilmoitusvelvollisen tulee erityisen huolellisesti tutkia sellaiset toimet, jotka ovat monimutkaisia, poikkeuksellisen suuria tai joilla ei ole selkeää laillista tai taloudellista tarkoitusta. Poliisin ohjeen (mts. 22) mukaan epäilyttävä liiketoimi tulee aina arvioida kyseisen toimialan normaalien käytäntöjen mukaan. Siksi on vaikea määritellä yleistä rajaa normaalien ja epäilyttävien liiketoimien välille.

Finanssivalvonnan (Finanssivalvonta 2013b) mukaan ilmoituksen tekeminen ei edellytä rikoksen tunnusmerkistön tai laadun tuntemista. Toisin sanoen ei ole ilmoitusvelvollisen vastuulla arvioida sitä, onko kyse rikoksesta. Ilmoituksen tekeminen on lisäksi poikkeus asiakkaan tietojen salassapitovelvollisuudesta, joten asiakkaalle ilmoituksesta mahdollisesti aiheutuneiden haittojen vahingonkorvausvastuu ei ole ilmoittajalla, mikäli asianmukaista huolellisuutta on noudatettu. Ilmoittamatta jättäminen on rangaistavaa.

Ilmoitusvelvollisen vastuulla on selvittää ja arvioida asiakkaidensa toimien taloudellista tarkoitusta ja lainmukaisuutta. Epäilyttäviä liiketoimia voivat olla esimerkiksi tapaukset, joissa ei ilmoitusvelvolliselle toimiteta riittäviä tämän pyytämiä dokumentteja. Yleisesti ottaen ilmoitusvelvollisen tulisi tietää, mikä on toimeksiantajalleen normaalia toimintaa ja kiinnittää siten huomiota normaalista poikkeaviin liiketoimiin. (Poliisi 2009, 38.)

Ennen ilmoitusta, velvollisen tulee selvittää liiketoimen taustaa, mikäli liiketoimi poikkeaa tavanomaisesta suuruudeltaan tai rakenteeltaan. Taustoja tulee selvittää myös jos liiketoimella ei ole ilmeistä taloudellista tarkoitusta tai liiketoimi ei sovi yhteen asiakkaan taloudellisen tilanteen kanssa. Ilmoitus on tehtävä, jos liiketoimi vaikuttaa asiakkaalta pyydetyn selvityksen jälkeenkin epäilyttävältä. Ilmoitus on tehtävä myös jos palveluntarjoaja kieltäytyy suorittamasta liiketointa, tai suorittaa liiketoimen sillä edellytyksellä, että se helpottaa asian tutkimista. Lisäksi on ilmoitettava, jos epäilyttävä liiketoimi huomataan vasta jälkeinpäin, tai uuden ilmitulleen seikan myötä liiketoimi alkaa vaikuttaa epäilyttävältä. (Finanssivalvonta 2013b)

Valtioneuvoston asetuksessa vaaditaan, että rahanpesuilmoituksessa on oltava tiedot ilmoittajasta, liiketoimeen osallisten henkilötiedoista, varojen alkuperästä, liiketoimen laadusta ja sen sisältävien varojen tai muun omaisuuden määrästä ja valuutasta. Ilmoituksesta on myös käytävä ilmi seikat, jotka ovat tehneet ilmoituksesta epäilyttävän. Ilmoitettavan on kerrottava, onko suorittanut epäilyttävän liiketoimen vai kieltäytynyt sen suorittamisesta. (Asetus rahanpesun ja terrorismin estämisestä 2008.)

Ilmoitus on tehtävä sähköisesti, mutta erityisestä syystä sen voi tehdä muutoinkin (ResL2:23). Tällainen syy voi olla esimerkiksi Internet-yhteyden puuttuminen. Ilmoitusvelvollisen tulee myös toimittaa kaikki riittävät ja asiaankuuluvat dokumentit ja tiedot maksutta Rahanpesun Selvittelykeskukselle tapauksen tutkimiseksi. Tiedot tulee lisäksi säilyttää vähintään viisi vuotta tästä eteenpäin ja niitä on säilytettävä salassapitovelvollisuuden vuoksi erillään asiakasrekisteristä. (Poliisi 2009, 39.)

Ilmoitusvelvollista sitoo tehostettu ilmoitusvelvollisuus, jos tämän asiakkaalla on esimerkiksi kytköksiä valtioon, jonka rahanpesun- ja terrorismin estämistoimet eivät täytä kansainvälisiä vaatimuksia. Ilmoitus on tällöin tehtävä jos asiakas ei toimita ilmoitusvelvollisen pyynnöstä selvitystä, selvitys on epäuskottava, selvityksen jälkeenkään

ei liiketoimen peruste ja varojen alkuperä ei selviä riittävästi, oikeushenkilöä tai tosiasiasta edunsaajaa ei pystytä tunnistamaan taikka luotettavasti selvittämään. (ResL3:24.)

3.3 Tunnistamisvelvollisuus ja siinä huomioitavat asiat

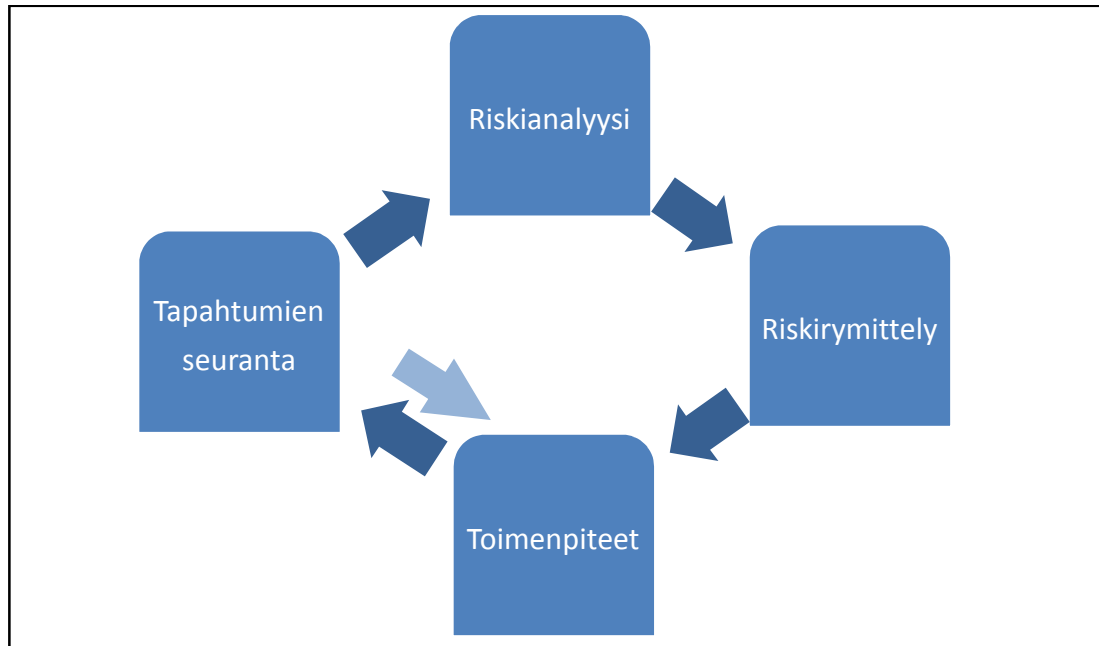
Tämä alaluku jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäisenä kerrotaan tunnistamisvelvollisuuden olennaisesti liittyvästä riskiperustaisesta arvioinnista. Seuraava osa esittelee itse tunnistamisvelvollisuuden. Kolmannessa osassa esitellään selonottovelvollisuus, asiakassuhteen seuranta ja liiketoimesta kieltäytyminen.

3.3.1 Riskiperustainen arviointi

Ilmoitusvelvollisen on otettava huomioon asiakassuhteissa ns. riskiperustainen arviointi, joka tarkoittaa että sen täytyy arvioida oman toimialansa riskejä, jotka liittyvät rahanpesuun (ResL 2:6). Finanssivalvonnan standardissa (2010, 12) määritellään riskiperustainen arviointi siten, että ilmoitusvelvollinen arvioi asiakkaan tuntemisen tason ja toimenpiteet sen mukaan, miten suuri riski rahanpesun kannalta arvioidaan kyseisessä asiakassuhteessa olevan. Luukan (2013) artikkelissa kerrotaan, että rahanpesulaki antaa melko vapaat kädet ilmoitusvelvolliselle sen suhteen, miten noudattaa riskiperusteista arviointia. Tämä on siis jokaisen ilmoitusvelvollisen itse päätettävissä toimintansa mukaan.

Ilmoitusvelvollisen tulee luoda itselleen riskeihin ja omaan toimintaansa soveltuvat toimintamallit asiakkaan tuntemiseksi. Lisäksi tulee luoda riskienhallintamenetelmät väärinkäytösten ja rahanpesun estämiseksi. Ilmoitusvelvollisen tulee kartoittaa kaikki oleellisesti liiketoimintaansa liittyvät osa-alueet, kuten esimerkiksi asiakkaisiinsa ja palveluihin liittyvät riskit rahanpesun osalta. Tämän perusteella tulee luoda toimintamallit riskien rajoittamiseksi. (Finanssivalvonta 2010, 13.)

Riskiperustaisen arvioinnin toimintamalleja tulee päivittää säännöllisesti (Kuvio 3). Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi muutokset asiakkaan toiminnassa otetaan huomioon. Tällaisia muutoksia voivat olla esimerkiksi uusien tuotteiden käyttöönotto, järjestelmämuutokset, omistusrakenteen muutokset tai muut muutokset liiketoiminnassa (Finanssivalvonta 2010, 16).

KUVIO 3. Riskiperusteinen arviointi (Finanssivalvonta 2010, 14)

Riskiperustaista arviointia voidaan lähestyä erilaisilta näkökannoilta. Voidaan arvioida, minkälaisia riskejä liittyy maahan, missä asiakas toimii. Tällöin on hyvä arvioida, onko esimerkiksi poliittiseen tilanteeseen liittyviä riskejä. Muita rahanpesulle altistavia maariskejä voivat olla korruptio ja kauppasaarrot. Toisaalta asiakas, tuote tai toimiala itsessään voi sisältää normaalia suuremman riskin. Muita arvioitavia riskejä ovat asiamiehet, yhteistyökumppanit, ulkoistetut palvelut, jakelukanavat ja Internetin käyttö liiketoiminnassa. (Poliisi 2009, 18.)

3.3.2 Tunnistaminen ja tunteminen

Rahanpesulaissa (ResL 2:7) määrätään, että asiakas on tunnistettava ja henkilöllisyys todennettava asiakassuhteen alussa, satunnaisessa asiakassuhteessa liiketoimen tai toisiinsa kytkeytyvien liiketointen arvon ylittäessä 15 000 euroa, pelikasinotoiminnassa, liiketoimen ollessa epäilyttävä tai jos ilmoitusvelvollinen epäilee aikaisempaa henkilöllisyyden todentamisen luotettavuutta. Myös edustajan henkilöllisyys tulee varmistaa.

Henkilöllisyyden todentaminen tarkoittaa henkilöllisyyden varmentamista luotettavien asiakirjojen perusteella. Rahanpesulaissa kerrotaan, että uuden asiakkaan henkilöllisyys tulee todentaa viimeistään ennen kuin asiakas saa määräysvallan liiketoimensa

varoihin tai ennen kuin liiketoimi on suoritettu loppuun. Jos asiakasta ei voida tunnistaa, ei liiketointa saa suorittaa. (ResL 1:5; 2:6–7.)

Tunnistamisen ja todentamisen erona on se, että tunnistaminen tehdään nimenomaan asiakkaan itse antamien tietojen perusteella. Tämä tarkoittaa esimerkiksi nimen tai muiden tietojen kertomista. Todentaminen tapahtuu yleensä aina virallisten asiakirjojen perusteella. Näitä ovat esimerkiksi viranomaisten myöntämät kuvalliset henkilöllisyystodistukset. Ulkomaisen henkilön todentamiseksi käy ulkomainen kansainvälinen passi. Oikeushenkilön puolesta toimivan henkilön henkilöllisyys on varmistettava tarvittaessa, ja tämän oikeus edustaa esimerkiksi yritystä on tarkistettava kaupparekisteriotteesta tai valtakirjasta. (Poliisi 2009, 19–21.)

Henkilöllisyystodistusten tarkistamisessa tulee noudattaa huolellisuutta, sillä yleensä suurempiin rikoskokonaisuuksiin liittyy myös asiakirjojen väärentämistä. Mikäli asiakkaalla ei ole kuvallista henkilöllisyystodistusta, vaaditaan asiakkaalta lisäselvityksiä. Joissakin tapauksissa asiakkaan henkilöllisyyden todentaa jokin toinen ulkopuolinen taho esimerkiksi posti tai ilmoitusvelvollista edustava asiamies. Tunnistamisessa voidaan käyttää sähköistä varmennetta. (Poliisi 2009, 20.)

Ilmoitusvelvollisen puolesta voi asiakkaan tunnistaa myös luottolaitos, rahoituslaitos, rahastoyhtiö, sijoituspalveluyritys, maksulaitos, vakuutusyhtiö, asianajaja tai tilintarkastaja. Ilmoitusvelvollisen on kuitenkin saatava kyseiseltä taholta asiakkaan tunniste-tiedot ja että kaikki siihen liittyvät tiedot ovat ilmoitusvelvollisen saatavilla tämän pyynnöstä. Ilmoitusvelvollinen ei vapaudu lain mukaisista velvoitteistaan sillä perusteella, että joku muu sen puolesta toimiva täyttää tunnistamiseen liittyvät toimet. (ResL 2:11.)

Tunnistamistietoja on säilytettävä luotettavalla tavalla viisi vuotta asiakassuhteen päättymisestä. Satunnaisissa tunnistamisvelvollisuutta vaativissa tilanteissa on tietoja säilytettävä myös viiden vuoden ajan liiketoimen suorittamisesta lukien. Laissa määrätään tarkkaan, mitä tietoja on säilytettävä. Näitä ovat esimerkiksi asiakkaan henkilötunnus ja nimi. (ResL 2:10.)

Tunnistamisen taso määräytyy yrityksen riskiperustaisen arvioinnin perusteella. Ilmoitusvelvollisen tulee noudattaa sitä tehokkaampia tuntemismenetelmiä tai toimintatapo-

ja, mitä suuremman riskin se arvioi olevan rahanpesun ja väärinkäytösten suhteen olevan. Asiakassuhteissa, joissa arvioidaan olevan vain vähän tai ei lainkaan rahanpesuriskiä, voidaan noudattaa normaalia huolellisuutta. (Finanssivalvonta 2010, 13.)

Finanssivalvonnan mukaan (2010, 14) tuntemisen tasoja ovat normaalimenettely, yksinkertaistettu menettely ja tehostettu menettely. Normaalimenettelyllä tarkoitetaan vähimmäistasoa, jonka ilmoitusvelvollinen on määritellyt päivittäisen toimintansa pohjaksi toimintatapojen osalta.

Poliisin ohjeen mukaan (2009, 29) yksinkertaistettua asiakkaan tuntemista voidaan noudattaa kun rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen riski on pieni, asiakkaan ja edunsaajan henkilöllisyyttä koskevat tiedot ovat hyvin saatavilla tai riittävä tarkastus suoritetaan muiden järjestelmien puitteissa. Rahanpesulain (ResL 2:12) mukaan alhaisen riskin asiakkaiden kohdalla ilmoitusvelvollisen ei tarvitse noudattaa laissa määritettyjä velvoitteita todentamisesta, selonottovelvollisuudesta ja tietojen säilyttämisestä. Asiakas on kuitenkin tunnistettava ja asiakassuhdetta jatkuvasti seurattava.

Yksinkertaistettua asiakkaan tuntemista voidaan myös noudattaa jos asiakkaana on Suomen viranomainen tai siihen rinnastettava taho, rahoituslaitos, sijoituspalveluyritys, rahastoyhtiö tai yhtiö jonka arvopaperi on julkisen kaupankäynnin kohteena (ResL 2:13). Tällöin on kuitenkin hankittava tietoa liiketoimen edellytyksen varmistamiseksi, eli esimerkiksi se, että yhteisöllä on toimilupa ja se on viranomaisvalvonnan alla (Poliisi 2009, 30). Lain mukaan (ResL 2:13–14) tiettyihin tuotteisiin liittyy lisäksi yksinkertaistettu tuntemisvelvollisuus. Näitä tuotteita ovat vakuutukset, joiden vakuutusmaksun enimmäismäärä on 1000 euroa, ilman takaisinostoehto olevat eläkevakuutukset ja kertaladattavaa maksuväline, johon ladataan enintään 250 euron arvosta saldoa.

Mikäli riskiperusteisen arvioinnin perusteella asiakkaaseen liittyy tavanomaista suurempi riski, on noudatettava tehostettua asiakkaan tuntemista. Sitä noudatetaan myös, jos kyseessä on kirjeenvaihtajapankki tai asiakas tunnistetaan etätunnistusmenetelmiä hyödyntäen. (Finanssivalvonta 2013d.) Lain mukaan (ResL 2:17) ilmoitusvelvollisen on noudatettava tehostettua tunnistamista jos asiakkaalla on kytköksiä valtioon, joka ei täytä kansainvälisiä standardeja rahanpesun estämisessä. Valtioneuvoston päätök-

sellä tätä on täsmennetty siten, että näillä valtioilla tarkoitetaan Irania ja Pohjois-Koreaa (Valtioneuvoston päätös 1022/2010).

Tehostettua tunnistamista tulee noudattaa erityisesti silloin, jos asiakas on poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö tai tämän yhtiökumppani tai perheenjäsen. Poliittisesti vaikutusvaltaisella henkilöllä tarkoitetaan lain mukaan esimerkiksi valtionpäämiestä, hallituksen päämiestä, parlamentin jäsentä, suurlähettilästä ja vähintään kenraalikuntaan kuuluvaa puolustusvoimien upseeria. (Asetus rahanpesun ja terrorismin estämisestä 2008.)

Tehostettua asiakkaan tuntemisen toimia voi olla esimerkiksi se, että kiinnitetään erityistä huomiota henkilöllisyyden todentamiseen, liiketoimen taustaa selvitetään laajemmin tai asiakassuhdetta seurataan tehostetummin. (Finanssivalvonta 2010, 31.)

Lain mukaan (ResL 2:18) on etätunnistusmenetelmiä käytettäessä hankittava henkilöllisyyden todentamiseksi lisätietoja ja -asiakirjoja luotettavasta lähteestä. Lisäksi on varmistettava, että suoritus tulee asiakkaan tililtä. Asiakkaan henkilöllisyys voidaan todentaa myös vahvasta sähköisestä varmenteesta, eli esimerkiksi verkkopankkitunnuksista.

Ilmoitusvelvollisen on tunnistettava tosiasiallinen edunsaaja ja tarpeen vaatiessa todennettava tämän henkilöllisyys. Tosiasiallista edunsaajaa ei tarvitse tunnistaa, jos kyseisen asiakkaan arvopaperi on listattu pörssissä. Tosiasiallisella edunsaajalla tarkoitetaan luonnollista henkilöä, jonka hyväksi liiketoimi toteutetaan. Asiakkaan ollessa oikeushenkilö, tarkoitetaan sillä sitä luonnollista henkilöä, jonka määräysvallassa asiakas on. Määräysvalta katsotaan olevan sellaisella henkilöllä, joka omistaa enemmän kuin 25 % esimerkiksi osakkeiden tuomasta äänimäärästä, tai jos henkilöllä on oikeus nimittää tai erottaa enemmistö hallituksen jäsenistä. (ResL 1:5; 2:8.)

Ilmoitusvelvollisen itsensä päätettävissä on se, miten hankkii tiedot tosiasiallisen edustajan tunnistamiseksi. Tätä voi kysyä asiakkaalta tai hankkia tiedot muuten. Jos tosiasiallista edunsaajaa ei pystytä tunnistamaan tai todentamaan, tulee asiakassuhde lopettaa. (Poliisi 2009, 25)

3.3.3 Huolellisuusvelvollisuus ja liiketoimesta kieltäytyminen

Huolellisuusvelvoitteella tarkoitetaan selonottovelvollisuutta ja jatkuvaa asiakassuhteen seuraamista (Poliisi 2009, 26). Lain mukaan (ResL2:9) ilmoitusvelvollisen on asiakkaan toiminnan laajuus ja riskit huomioon ottaen järjestettävä riittävä seuranta, jotta ilmoitusvelvollisella on riittävän oikea kuva asiakkaan toiminnasta. Poliisin (2009, 27) mukaan suurimmilla ilmoitusvelvollisilla jatkuva asiakassuhteen seuraaminen ja siten huolellisuusvelvollisuuden täyttäminen vaatii sähköisiä järjestelmiä.

Liiketoimen poiketessa totutusta tulee ilmoitusvelvollisen käytettävissä olevin keinoin selvittää liiketoimen perusteet ja tarkoitus. Tällaisia tilanteita ovat ainakin kaikki normaalista poikkeava liiketoiminta järjestelyiltään tai suuruudeltaan. Ilmoitusvelvollisen tulee olla hyvin perillä siitä, miten asiakkaat käyttävät sen palveluita tai tuotteita. Asiakkaan liiketoimien laajuudesta tulee olla hyvä käsitys. Laajuus, millä tietoja hankitaan, määräytyy yrityksen oman riskiperustaisen arvioinnin perusteella. (Poliisi 2009, 25–26.)

Poliisin ohjeen (2009, 26) mukaan selonottovelvollisuuden perusteella ilmoitusvelvollinen voi pyytää asiakkaalta selvitystä omaisuuden alkuperästä. Selvitykseksi käyvät erilaiset asiakirjat, kuten esimerkiksi kauppakirjat tai laskut. Pankit saattavat kysyä tämän nojalla uutta tiliä perustavalta asiakkaalta tämän työtodistusta tai muuta vastaavaa osoittaakseen sen, mihin käyttöön uutta tiliä perustetaan (Luukka 2013).

Ilmoitusvelvollisella on myös oikeus kieltäytyä asiakassuhteen solmimisesta, mikäli asiakkaan toiminnan koko, liikepaikka tai toiminnan luonne ei sovi ilmoitusvelvollisen liiketoimintastrategiaan. Tämä tarkoittaa sitä, että ilmoitusvelvollinen arvioi rahanpesun esiintymisen riskin olevan tavanomaista suurempi. (Finanssivalvonta 2010, 12.)

Asiakkaan tuntemisvelvollisuutta on noudatettava koko asiakassuhteen ajan. Asiakasta koskevien asiakirjojen tulee olla ajan tasalla. Riskejä on arvioitava koko asiakassuhteen ajan, sillä toiminta voi muuttua. Kohdatessa epäilyttävän liiketoimen voi esimerkiksi tarkistaa yrityksen tiedot erilaisista viranomaisrekistereistä. Selonottovelvollisuuden laiminlyöminen tai varojen kätkemisessä asiakkaan avustaminen voi aiheuttaa rikosoikeudellisia seurauksia ilmoitusvelvolliselle. (Poliisi 2009, 25–27.)

Kohdatessaan epäilyttävän liiketoimen on ilmoitusvelvollisen vastuulla keskeyttää liiketoimi lisäselvityksiä varten tai kieltäytyä sen suorittamisesta. Näin tulee toimia, jos liiketoimi on epäilyttävä tai ilmoitusvelvollinen epäilee varoja käytettävän terrorismin rahoittamiseen. Mikäli liiketointa ei voi keskeyttää, tai siitä kieltäytyminen hankaloittaa liiketoimen edunsaajan selvitystä, voi ilmoitusvelvollinen suorittaa liiketoimen. Tällöin tästä on tehtävä rahanpesuilmoitus. (Poliisi 2009, 42.)

Rahanpesun selvittelykeskus voi antaa ilmoitusvelvolliselle määräyksen pidättäytyä liiketoimen suorittamisesta enintään viideksi arkipäiväksi (ResL3:26). Koskisen (2012) mukaan viisi päivää on poliisille haasteellisen lyhyt aika selvittää, mitä on tapahtunut ja mikä on rahan alkuperä. Esimerkiksi virossa vastaava keskeytysaika on 30 päivää.

3.4 Salassapito, henkilökunnan koulutus ja ohjeistus

Rahanpesulain 25 § mukaan ilmoitusvelvollinen ei saa paljastaa ilmoituksen kohteelle tehneensä ilmoitusta. Salassapitovelvollisuus kieltää tiedon kertomisen myös muille henkilöille. Velvollisuus koskee myös ilmoitusvelvollisen työntekijöitä ja myös sitä tahoa, joka ilmoituksen myötä on saanut salassa pidettäviä tietoja haltuunsa. (ResL 3:25.)

Laki (ResL 3:25) ei kuitenkaan sido kertomasta ilmoituksesta ja sen sisällöstä samaan rahoitus- tai vakuutusryhmittymään kuuluvalla yhteisöllä. Tiedot saa myös luovuttaa myös ilmoitusvelvolliselle ja maksulaitokselle, jotka ovat osallisena yksittäiseen liiketoimeen, jota ilmoitus koskee. Tietoja ei kuitenkaan saa käyttää kuin ainoastaan rahanpesun- ja terrorismin rahoittamisen estämisessä ja tutkinnassa. Tämä toimintamalli mahdollistaa sen, että toimenpiteet rahanpesun estämiseksi voidaan keskittää kyseisten ryhmittymien sisällä (Poliisi 2009, 41).

Rahanpesulaissa määritetyille ilmoitusvelvollisille on määritelty velvollisuudet työntekijöiden kouluttamiseksi ja suojelemiseksi. Rahanpesuvelvollisen työnantajan on varmistuttava siitä, että työntekijöitä on koulutettu riittävässä laajuudessa, jotta pystytään noudattamaan rahanpesulakia ja eri säädöksiä. Ilmoitusvelvollisen tulee laatia toimintaohjeet rahanpesutilanteiden varalle. (Poliisi 2009, 15.)

Finanssivalvonnan mukaan (2013c) ilmoitusvelvollisella työnantajalla tulee olla oman organisaation sisällä yhteyshenkilö, kenelle ilmoitetaan epäilyttävistä liiketoimista. Myös poliisin ohjeessa (2009, 15) kerrotaan, että työnantajan tulee varmistua siitä, että henkilökunnan tiedossa on se, kuka on yhteyshenkilö. Toisaalta työnantajan velvollisuus on se, ettei tieto tästä leviä oman organisaation ulkopuolelle. Ilmoituksia tekeville työntekijöille on syytä korostaa, että ilmoituksetekijä pysyy tuntemattomana, eikä tätä tietoa liitetä esimerkiksi esitutkimateriaaliin. Finanssivalvonnan alaisten ilmoitusvelvollisten tulee ilmoittaa Rahanpesun Selvittelykeskukselle yhteyshenkilön yhteystiedot (Finanssivalvonta 2010, 17).

Poliisin ohjeen (2009 s15) mukaan ilmoitusvelvollinen on velvollinen suojelemaan työntekijöitään asianmukaisilla keinoilla. Yksi tällainen keino on nimenomaan koulutusvelvoite. Koulutuksella annetaan edellytykset tilanteiden hallintaan. Lisäksi tulee laatia suojelemistointamalli henkilöille, jotka ovat siinä asemassa, että laativat ilmoituksia epäilyttävistä liiketoimista. Yksi suojeleuskeino on salassapitovelvollisuus, jonka mukaan ilmoitusvelvollisen palveluksessa oleva työntekijä ei saa paljastaa ilmoituksen tekoa asiakkaalle (Finanssivalvonta 2010, 18).

Menettelytavoista eri tilanteissa tulee sopia, ja yrityksen johdon tulee varmistua siitä, että ohjeistusta noudatetaan organisaation jokaisella osalla. Viranomaisohjeet käsittelevät asioita yleisellä tasolla, joten jokaisen organisaation tulisi nimenomaan soveltaa näitä siten, mikä parhaiten soveltuu omaan toimintaan ja palveluihin. Henkilökunnan koulutusta on järjestettävä säännöllisesti. (Finanssivalvonta 2010, 16.)

4 OHJEISTUKSEN JA TOIMINTAMALLIEHDOTUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa käsittelen toimeksiantajan nykytilannetta liittyen rahanpesun estämiseen ja kerron kehittämistyön toimintatavoista ja hankitusta tiedosta toimintamallin kehittämiseksi. Ensimmäisessä alaluvussa esittelen toimeksiantajaa yleisesti ja kerron mikä on nykyisen ohjeistuksen ja toimintamallien tilanne yrityksessä. Toisessa alaluvussa kerron, mitä kehittämismenetelmiä olen työni toteuttamiseksi käyttänyt. Viimeinen alaluku esittelee käytetyn aineiston.

4.1 Yritys Oy ja nykyinen toimintamalli

Toimeksiantaja ei halua yritystä tunnistettavan opinnäytetyöstä, joten toimeksiantajaan viitataan nimellä Yritys Oy ja yrityksen omistavaan konserniin nimellä Konserni Group. Konserni Group tarjoaa palveluliiketoiminnan asiantuntijapalveluita. Koko konserni työllistää tällä hetkellä reilut 100 henkeä. Konsernin liikevaihto on 10 miljoonaa euroa, ja konserniin kuuluu yhteensä kuusi tytäryhtiötä.

Toimeksiantajan mukaan Yritys Oy työllistää tällä hetkellä noin 20 taloushallinnon ja myynnin ammattilaista. Yrityksessä hoidetaan Konserni Groupin alihankintatöitä, joten Yritys Oy:ssä noudatetaan palvelukeskuksmallia. Palvelukeskuksessa hoidetaan asiakkaiden reskontraa, kirjanpitoa, laskutusta, myyntiä, maksuliikennettä ja palkanlaskentaa. Lisäksi palvelukeskuksessa tarjotaan myös tukipalveluita yrityksen palveluita käyttäville asiakkaille. Loppuasiakkaina on sekä ns. mikroyrityksiä että pk-yrityksiä.

Rahanpesun ilmoitusvelvollisuutta on laajennettu koskemaan myös tilitoimistoja vuonna 2003 säädetyssä laissa. Lain pohjana oli vuonna 2001 annettu EY-direktiivi (kts. luku 2.3.1). Laissa myös velvoitetaan ilmoitusvelvollisia laatimaan riittävä ohjeistus, toimintamallit ja koulutus henkilökunnalle rahanpesun estämiseksi ja ilmoitusvelvollisuuden noudattamiseksi.

Yrityksestä löytyy paljon erilaisia ohjeistuksia rahanpesun estämiseksi, mutta näitä ei ole koottu tämän teeman mukaiseksi oppaaksi. Yrityksessä on tullut vastaan tilanteita, joissa selkeä koostettu toimintaohje olisi ollut tarpeen. Lisäksi toimeksiantaja on laittanut merkille, että esimerkiksi venäläisten perustamia yrityksiä on yhä enemmän Etelä-Savossa. Näistä osa voi olla yrityksen tulevia asiakkaita. Tämänkin tiedon valossa toimeksiantajalla on selkeä tarve ohjeistuksen tarkistamiselle; nykyinen ohjeistus on hajanainen, ja tulevaisuudessa toimeksiantojen kanssa olisi hyvä olla tarkempi.

Tällä hetkellä toimeksiantajalle on hieman epäselvää, mitä muita velvollisuuksia tilitoimistolla on rahanpesun torjuntaan liittyen. Epäselvyyttä aiheuttaa esimerkiksi se, pitääkö ilmoitusvelvollisuus huomioida jotenkin esimerkiksi yrityksen solmimissa kirjallisissa työ- tai asiakassopimuksissa. Toisaalta myös sisäiset toimintamallit ra-

hanpesutilanteiden varalle vaativat tarkennusta siitä, miten eri asemassa yrityksessä olevien henkilöiden tulee reagoida mahdollisiin tapauksiin.

Toimeksiantajan toiveena on, että kehitän toimintamalliehdotuksen, joka vastaa laissa määritettyjä velvoitteita rahanpesun estämisestä. Tämän lisäksi toimeksiantajan kanssa on sovittu koulutusmateriaalin kehittämisestä, koulutuksen järjestämisestä ja henkilökunnan ohjeiden laatimisesta. Yritys Oy ja Konserni Group tulevat toimintamalliehdotuksen perusteella päivittämään omat toimintamallinsa. Toimeksiantajan erityisenä toiveena on se, että toimintamallista käy ilmi konkreettiset toimintatavat yrityksen sisällä. Lisäksi toimeksiantaja haluaa tietoa siitä, minkälaisiin tapauksiin tulee kiinnittää rahanpesun estämisessä huomiota, ja miten rahanpesutapaukset tunnistetaan.

4.2 Kehittämismenetelmä

Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena on yleensä soveltaa olemassa olevaa tietoa esimerkiksi uusien toimintatapojen tai tuotteiden kehittämisessä. Alkunsa kehittämistyö saa yleensä organisaation muutoksen tarpeesta tai halusta. Tieteellisen tutkimuksen ja kehittämistyön ero on siinä, että kehittämistyön päämääränä ei ole luoda uutta teoriaa vaan saada aikaan käytännön parannuksia. Kehittämistyötä ohjaavat käytännön tavoitteet pohjautuen teoriaan. (Ojasalo ym. 2009, 19–20.)

Toimeksiantajalla on selkeä halu kehittää yrityksen rahanpesun estämisen ohjeistusta vastaamaan yleisiä käytäntöjä ja vaatimuksia. Kehittämistehtävänäni on laatia ehdotus siitä, miten tilitoimiston tulee huomioida rahanpesun estäminen toiminnassaan. Tämä päättyy toimeksiantajan arvioitavaksi ja jatkotoimenpiteitä varten.

Ehdotuksen pohjalta laadin myös koulutuksen. Konkreettisen koulutuksen järjestämisen vuoksi voidaan työhön ottaa myös konstruktivinen näkökanta. Konstruktivinen tutkimuksen tarkoituksena on luoda jokin konkreettinen tuotos, jolla ratkaistaan jokin käytännön ongelma (Ojasalo ym. 2009, 38). Toisaalta näkökannassa on myös tapaus-tutkimuksen piirteitä, sillä kehitettävä työ liittyy olennaisesti vain yhteen tilitoimistojen velvollisuuksien osa-alueeseen.

Ojasalon ym. mukaan (2009, 40) kehittämistyössä on tärkeää, että käytetään erilaisia menetelmiä. Tällä tavalla saadaan paljon erilaisia näkökulmia jotka tukevat kehitettä-

vää työtä. Tähän kehittämistyöhöni on tästä syystä valittu useita menetelmiä. Valitseni kehittämismenetelmiä ovat dokumenttianalyysi, havainnointi ja kysely. Yhtenä kehittämismenetelmänä voidaan myös pitää toimeksiantajan kanssa käymiäni keskusteluja, joissa on pohdittu kehittämistyön tavoitteita ja sisältöä.

Ehdotuksen ja koulutuksen runko rakentuu valmiista kirjallisista lähteistä koostettuun tietoon. Kerätyn jo olemassa olevan tiedon perusteella olen pyrkinyt tekemään päätelmiä rahanpesun ilmoitusvelvollisuudesta, sen noudattamisesta ja soveltamisesta. Anttilan mukaan (1998) tätä tapaa kutsutaan dokumenttianalyysiksi, jossa tutkija arvioi olemassa olevia dokumentteja.

Toisaalta päätelmien soveltamisessa olen hyödyntänyt myös havainnoinnin kautta hankittua tietoa. Tämän perusteella olen tehnyt päätelmiä esimerkiksi siitä, missä tehtävissä toimiville ihmisille ohjeistus on tarpeen. Havainnoinnilla voidaan hyvin täydentää muita tutkimismenetelmiä (Ojasalo ym. 2009, 103). Hirsjärven ym. (1997, 208–209) mukaan havainnoinnilla saadaan välitöntä tietoa tutkittavasta kohteesta ja siksi soveltuu se hyvin erilaisiin tutkimuksiin. Toisaalta kunnolla tehty havainnointi vie aikaa ja on siten työläs tapa lähestyä asiaa.

Syntynyttä toimintamalliehdotusta täsmennän myös sen perusteella, minkälaista palautetta saan toimeksiantajalta ja tämän työntekijöiltä järjestetystä koulutuksesta ja ehdotuksesta. Toteutuksen loppuvaiheessa osana opinnäytettä järjestän arvioivan palautekyselyn. Kysely järjestetään koulutukseen osallistuneille Yritys Oy:n työntekijöille, ja tällä kartoitan koulutuksen ja materiaalin onnistumista, selkeyttä ja tarvittavia korjaustoimenpiteitä.

Kyselyn avulla haluan tietää, mistä asioista ihmiset kokevat yrityksessä kaipaavan lisätietoa liittyen rahanpesuun. Ihmiset sisäistävät ja soveltavat koulutuksessa esille tulleita asioita eri tavoin, joten tämän kartoittaminen on oleellista ennen lopullisen toimintamalliehdotuksen laatimista. Laadullisilla tutkimuksen elementeillä pystytään kartoittamaan tätä tilannetta yrityksessä ja tulosten kautta selkeyttämään työntekijöille rahanpesun estämiseen tarvittavia toimia.

Laadullinen tutkimus on yleensä määritelty siten, että sillä pyritään kuvaamaan jotakin ilmiötä. Alasuutarin mukaan (2011, 39; 44) laadullisella analyysillä pyritään pelkis-

tämään havaintoja ja vastaamaan arvoitukseen. Arvoitukseen vastaamista voidaan ajatella myös tulosten tulkinnaksi. Laadullisessa tutkimuksessa tuotettujen johtolankojen ja vihjeiden perusteella tulkitaan ja kuvaillaan tutkittavaa ilmiötä. Tässä kehittämistyössä laadullisen tutkimuksen menetelmät antavat perustan kehittämistyön etenemiselle.

4.3 Kehittämistyön aineisto ja analysointi

Anttilan (1998) mukaan aineistot jaetaan yleensä avoimiin julkaistuihin aineistoihin, suljettuihin aineistoihin, rajoitetusti saatavilla oleviin aineistoihin ja avoimiin arkistoituihin aineistoihin. Aineistoa voi hänen mukaansa löytää erilaisista laeista ja asetuksista, viranomaisohjeista ja aikakauslehdistä. Tämän kehittämistyön pohjaksi olen hankkinut tietoa pääsääntöisesti erilaisin internethauin ja paikallisen kirjaston tietokantahauilla kesällä ja syksyllä 2013.

Suurin osa hankkimastani tiedosta koostuu rahanpesuun liittyvistä artikkeleista ja viranomaisten verkkosivuilta hankitusta materiaalista. Tutkimukseen olen etsinyt tietoa myös Suomen lainsäädännöstä rahanpesuun liittyvistä lainkohdista ja tämän pohjalta Poliisin laatimasta soveltamisohjeesta. Aiheesta on myös kirjoitettu paljon eri lehdisissä. Hankitut lähteet dokumentoin, eli tässä tapauksessa tulostin PDF-muotoon tietokoneelle, jotta näihin pystyin palaamaan tarvittaessa myöhemmin. Ojasalo ym. (2009, 30) toteavat dokumentoinnin olevan tärkeä osa kehitystyötä, sillä aineistoa voi kertyä paljon ja dokumentoitua tietoa on helpompi tulkita kuin muistinvaraista.

Ojasalo ym. (2009, 32–33) toteavat lähdekritiikin olevan tärkeää, sillä se auttaa erottamaan oleellisen epäolennaisesta. Anttilan (1998) mukaan tulee noudattaa sitä suurempaa lähdekritiikkiä, mitä kauempana ollaan alkuperäisestä julkaisijasta. Toisen käden lähteet, eli sekundaarilähteet, toistavat alkuperäistä lähdettä. Ensikäden lähteitä kutsutaan primaarilähteiksi. Tiedon luotettavuutta arvioidessa pitää tässä tapauksessa pitää mielessä se, että suurin osa rahanpesuun liittyvästä tiedosta on peräisin sen alkuperäiseltä laatijalta, kuten esimerkiksi tässä tapauksessa suoraan Suomen laista.

Tuomen ja Sarajärven (2009, 101) mukaan aineistolähtöisellä analyysillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi aineiston merkityskokonaisuuksien jäsentämistä, esittämistä ja tulkittamista. Aineistoa voidaan pelkistää peilaamalla sitä tutkimusongelmaan tai –

tehtävään. Tietoa kategorioidaan ja näistä syntyneitä alakategorioita yhdistellään halutun tiedon löytämiseksi. Tällä pyritään löytämään olennainen käsillä olevasta aineistosta. Tässä kehittämistehtävässä olen valinnut hankituista tiedoista koulutukseen ja toimintamalliehdotukseen toimeksiantajaa koskevat lainkohdat ja tulkinnat. Olen ehdotuksesta esimerkiksi jättänyt pois ne lakipykälät, jotka eivät koske toimeksiantajan toimialaa. Jäljelle jäävistä tiedoista koostin pääkohdat koulutukseen ja oppaaseen.

Osa tiedon hankintaprosessia oli yrityksessä tehty havainnointi. Havainnointia suoritin normaalien työtehtävien ohella hoitaessani asiakkaiden maksuliikennettä ja ostoreskontraa yrityksen palveluksessa tammikuusta lokakuuhun 2013. Havainnoinnilla sain esimerkiksi tietoa siitä, minkälaisia asiakkaita kyseisellä yrityksellä on ja miten yrityksen nykyiset käytännöt rahanpesun estämiseksi näkyvät arkityöskentelyssä. Havaintojen kautta saatu tieto helpotti sen määrittelemistä, mikä on yrityksen nykytilanne ja mihin kaivataan parannuksia. Ojasalo ym. (2009, 106) toteavat, että havainnoinnilla hankitusta tiedosta tulee löytää olennaisin ja koostaa siitä looginen kokonaisuus. Tähän tarvitaan myös kehittäjän, teorian ja aineiston välistä vuoropuhelua.

Toimeksiantajan kanssa käymäni keskustelut ja näissä ilmi tulleet tiedot ovat myös ohjanneet työn tekemistä. Käydyissä keskusteluissa on arvioitu työn tarvetta, nykytilannetta, ehdotuksen sisältöä ja muita ehdotuksen sekä koulutuksen kannalta olennaisia asioita. Toimeksiantajalta saadut tiedot ovat olleet tärkeässä roolissa esimerkiksi arvioimisessa, miten muuta hankittua tietoa on arvioitu ja sovellettu käytäntöön. Kävin teeman mukaisia keskusteluita toimeksiantajan kanssa kehittämistyön eri vaiheissa kesällä ja syksyllä 2013. Kävin keskusteluita sekä Yritys Oy:n johtajan kanssa kasvotusten, että s-postikeskustelua Konserni Groupin perusliiketoimintajohtajan kanssa. Henkilökohtaisista tapaamisista tein muistiinpanoja ja s-postikeskustelut tallensin tietokoneelle.

Ojasalon ym. (2009, 119) mukaan kyselyllä voidaan tuottaa sekä laadullista että määrällistä aineistoa. Laadullista aineistoa voi kerätä avoimin kysymyksin. Ohjeistuksen jatkokehittämiseksi olen suorittanut kyselyn Yritys Oy:n työntekijöille. Kyselyn toteutin koulutuksen jälkeen lokakuussa 2013 Webropol-kyselynä. Kysymykset olivat pääasiassa laadullisia avoimia kysymyksiä, mutta mukana oli myös kaksi määrällisiä piirteitä omaavaa kysymystä (liite 1). Työntekijät saivat kertoa omin sanoin siitä, mitä mieltä olivat koulutuksesta ja mitkä asiat heille eivät vielä auenneet koulutuksen kaut-

ta. Työntekijät myös arvioivat koulutuksen onnistumista ja hyötyä asteikolla 1-5. Kysymyksiin sai jättää vastaamatta.

Kaikkiaan kyselyyn vastasi 15 koulutukseen osallistuneesta henkilöstä 13. Kyselystä saatua aineistoa analysoin kokoamalla vastaukset Exceliin. Määrällisiä piirteitä omaavista kysymyksistä saadusta aineistosta kokosin Excelissä yhteenvetotaulukon, joista käy ilmi vastausten määrä kullekin vastausvaihtoehdolle. Kirjalliset vastaukset kokosin kysymyksittäin yhteenvedoksi, josta poimin mielestäni olennaisia kehittämiskohteita ja palautteita.

5 TILITOIMISTON VELVOLLISUUDET RAHANPESUN ESTÄMISESSÄ

Tässä luvussa esittelen kehittämistyön tuloksena pidetyn koulutuksen, oppaan ja ohjeistuksen. Ensimmäinen alaluku kertoo koulutuksen toteutuksesta. Toisessa alaluvussa kerron minkälainen lopullisesta tilitoimiston oppaasta ja henkilökunnan ohjeistuksesta muotoutui. Viimeinen alaluku esittelee työntekijöille esittämäni kyselyn tulokset.

5.1 Koulutus

Esittelin toimeksiantajalle lokakuun alussa 2013 laatimani alustavan tilitoimiston oppaan rahanpesun estämiseksi. Toimeksiantajan perehdyttyä oppaaseen päädyimme siihen tulokseen, että asiasta on hyvä järjestää lain vaatima koulutus yrityksen työntekijöille. Koulutuksen järjestämisaikakohdaksi sovimme toiseksi viimeisen viikon lokakuulta.

Koulutus rakentui oppaaseen kokoamani tiedon pohjalle. Koulutusta varten laadin PowerPoint-esityksen, joka mukaili oppaan rakennetta. Esitykseen tuli yhteensä 18 diaa, joihin kokosin pääkohtia mukaillen keskeisiä asioita, jotka selitin auki (kuvio 4). Nämä diat esitin koulutustilaisuudessa dataprojektorilla. Lisäksi koulutus tallennettiin tietokoneelle jatkokäyttöä varten. Tämä toteutettiin ottamalla Microsoft Lync -ohjelmalla yhteys toiseen tietokoneeseen, jolla esitys tallennettiin. Tallenteeseen tallentuivat käytetyt diat ja tilanteessa käyty keskustelu.

Miksi tilitoimiston tulee torjua rahanpesua?

- Kansainväliset sopimukset
 - EY-direktiivit velvoittavat
- Lainsäädäntö
 - Laki rahanpesun estämisestä
 - Velvollisuuksien laiminlyönnistä seurauksia
- Torjunta perustuu ilmoitukseen
 - Rahanpesun havaitseminen on helpointa rahanpesun alkuvaiheessa
- Valvovat viranomaiset
 - Rahanpesun selvittelykeskus ja AVI

KUVIO 4. Esimerkki koulutuksessa käytetystä diaesityksestä

Koulutuksessa kävin lyhyesti läpi, mitä rahanpesu on ja miksi tilitoimiston tulee ryhtyä toimiin sen estämiseksi. Koulutuksessa esittelin myös tilitoimiston velvollisuudet. Näiden perusteella koulutus jakaantui noin kahdeksaan osaan. Nämä olivat rahanpesun esittely, lainsäädäntö, riskiperustainen arviointi, tunteminen, huolellisuusvelvollisuus, ilmoitusvelvollisuus, Yritys Oy:n sisäisen toimintamallin esittely ja henkilökunnan koulutusvelvollisuuden avaaminen.

Kaksi koulutuksen ensimmäistä kohtaa esittelivät yleisesti rahanpesua ja lainsäädäntöä sen estämiseksi. Seuraavat kohdat käsittelivät konkreettisemmin lainsäädännön vaatimia toimia ilmoitusvelvolliselta. Tuntemisvelvollisuutta käsittelevissä dioissa avattiin myös tunnistamisen eri tasoja. Ilmoitusvelvollisuutta käsittelevän kohdan yhteydessä saatettiin henkilökunnan tietoon myös laatimani toimintamalli rahanpesuilmoitustilanteissa.

Koulutukseen pääsi osallistumaan kaikki paikalla olleet Yritys Oy:n työntekijät. Paikalla oli yhteensä 15 henkilöä. Koulutuksen alussa jaoin henkilökunnalle laatimani oppaan ja näistä tiivistetyt toimintamalliohjeet. Näiden sisältö käytiin myös itse koulutuksessa lyhyesti läpi. Aikaa koulutukselle oli varattu kaikkiaan noin tunti kysymysten

varalta. Koulutukseen osallistuneet työntekijät kuitenkin esittivät vain muutamia kysymyksiä, joten kokonaisuudessaan koulutus vei aikaa noin puoli tuntia.

5.2 Opas ja ohjeet

Laatimani opas käsitteli tilitoimiston velvollisuuksia liittyen rahanpesun estämiseen. Opas jakaantuu kolmeen osioon. Suurin osa oppaassa kerrotuista asioista on poimittu lainsäädännöstä ja viranomaisohjeista. Ensimmäisessä osassa määrittelen yleisiä käsitteitä kuten rahanpesua, ilmoitusvelvollisuutta, lainsäädäntöä ja viranomaisia. Kyseisessä kohdassa kerrotaan esimerkiksi, että rahanpesulla tarkoitetaan rikollista alkupe-
rää olevan omaisuuden häivyttämistä. Lainsäädäntö velvoittaa ilmoittamaan epäilyttä-
vistä liiketoimista ja tämän ilmoitusvelvollisuuden noudattamista valvoo viranomai-
sista rahanpesun selvittelykeskus ja AVI. (Liite 2, 3–4.)

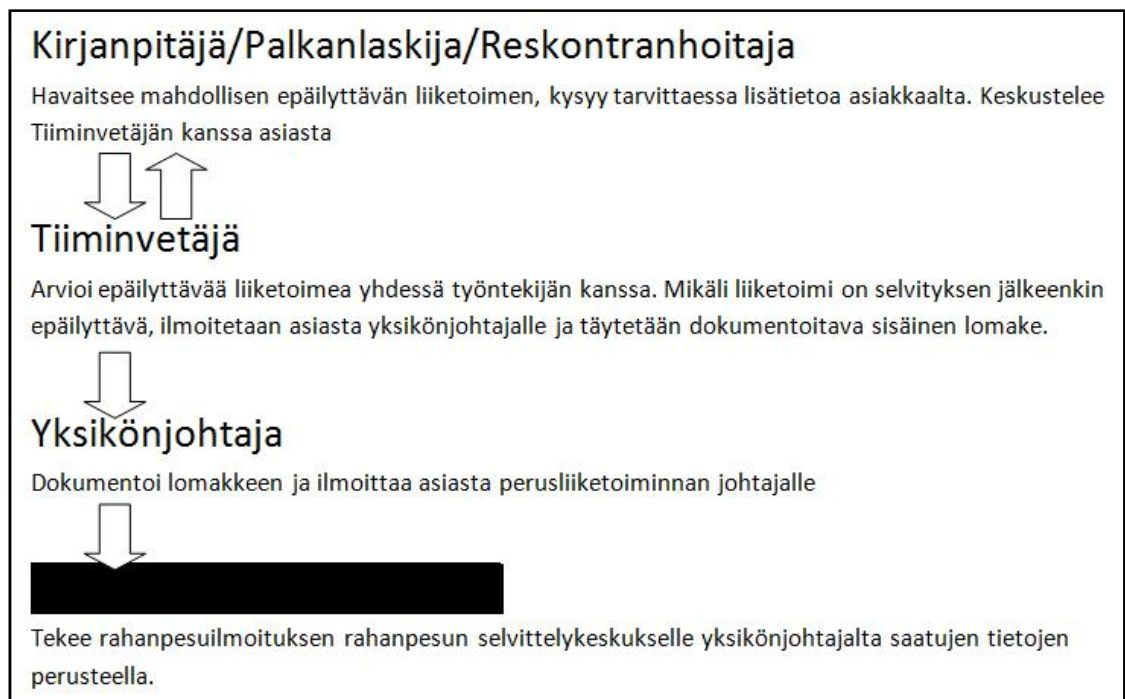
Oppaan toinen pääluke käsittelee tarkemmin tilitoimistoa koskevia velvollisuuksia rahanpesun estämisessä. Oppaassa tämä luku jakaantuu seuraaviin alalukuihin: riski-
perustainen arviointi, tunnistamisvelvollisuus, ilmoitusvelvollisuus ja kouluttamisvel-
vollisuus. (Liite 2, 5–12.)

Jokaisen alaluvun alla on kerrottu tarkemmin kyseisen velvollisuuden sisällöstä. Ris-
kiperustaisessa arvioinnissa on kerrottu myös asiakassuhteen jatkuvasta seuraamisesta. Tunnistamisvelvollisuudesta kertovassa luvussa on sen sijaan avattu esimerkiksi tun-
nistamisen eri tasoja, säilytettäviä tietoja ja kolmannen osapuolen toimia tunnistami-
seksi. Ilmoitusvelvollisuudesta koskevissa kohdissa on kerrottu auki epäilyttävää lii-
ketoimea, selonottovelvollisuutta, salassapitovelvollisuutta, ilmoituksen sisältöä ja
tietojen säilyttämistä. (Liite 2, 5–12.)

Oppaan tarkoituksena on ollut koota eri viranomaislähteiden antamia suosituksia yh-
teen sellaiseksi kokonaisuudeksi, josta voi tarvittaessa tarkistaa asioita selkokielellä.
Olen monessa oppaan kohdassa pyrkinyt selittämään, mitä kyseisellä asialla tarkoite-
taan käytännössä. Tästä syystä oppaassa on selkeä sisällysluettelo, josta voi lyhyellä
vilkaisulla etsiä oppaasta sen sivun, jolla asiaa käsitellään. Lisäksi oppaan kolmannes-
sa pääluvussa otan kantaa siihen, minkälaisia kehittämistoimia mielestäni yrityksessä
kannattaisi tehdä.

Oppaassa käsiteltyjen teemojen pohjalta laadin myös toimintamalliehdotuksen epäilyttävien liiketoimien varalle. Tästä laadin kaksi lyhyempää ohjetta, jotka käsittelevät kyseistä toimintamallia käytännössä. Ohjeet ovat tarkoitettu jaettaviksi työntekijöille, jotta kohdatessa epäilyttävän liiketoimen he tietävät miten toimia.

Ohjeessa epäilyttävän liiketoimen varalle kerrotaan, mitä epäilyttävällä liiketoimella voidaan tarkoittaa. Epäilyttävä liiketoimi tulee arvioida asiakaskohtaisesti, joten tarkkaa määritelmää en ole voinut ohjeeseen tämän työni puitteissa laatia. Ohjeessa kuitenkin on korostetun tärkeää se, että mikäli epäilyttäviä liiketoimia havaitaan, tulee tästä keskustella lähimmän esimiehen kanssa, ja hänen kanssaan harkita jatkotoimenpiteitä (kuvio 5).

KUVIO 5. Yritys Oy:n toimintamalli epäilyttävissä liiketoimissa

Toisessa henkilökunnalle laaditussa ohjeessa kerrotaan toimenpiteistä, mikäli uusi asiakas on riskiltään tavanomaista suurempi. Tällöin tulee noudattaa asiakkaan kanssa toimiessa tehostettua tuntemista, mikä tarkoittaa sitä, että noudatetaan erityistä huolellisuutta asiakassuhdetta perustettaessa ja sen eri vaiheissa. Ohjeessa kehoitetaan ottamaan epäilyttävät muutokset liiketoiminnassa puheeksi yrityksen sisällä ja tämän perusteella päättää jatkotoimenpiteistä. Lisäksi ohjeessa esitellään tehostetun tunnistamisen toimia etätunnistamisessa.

5.3 Osallistujien kokemuksia

Keräsin koulutuksen lopuksi palautetta koulutukseen osallistujilta. Koulutuksen onnistumista ja hyötyä kuvattiin asteikolla 1–5. Näihin kysymyksiin kaikki kyselyyn vastanneet vastasivat. Selkeästi suurin osa vastanneista koki koulutuksesta olevan hyötyä, sillä suurin osa vastanneista oli valinnut vastausvaihtoehdon 4 tai 5. Kaikkien vastanneiden mielestä koulutus oli onnistunut. (Taulukko 1.)

TAULUKKO 1. Koulutuksen onnistuminen ja koettu hyöty

Koin koulutuksesta olevan hyötyä		Koulutus oli mielestäni onnistunut	
Vastausvaihtoehto	Vastaaja	Vastausvaihtoehto	Vastaaja
1	0	1	0
2	0	2	0
3	3	3	0
4	9	4	11
5	1	5	2

Kysymyksessä, jossa kartoitettiin lisätiedon tarvetta, kyselyyn vastanneet toivoivat, että koulutuksessa olisi käsitelty jokin esimerkkitapaus. Yhteensä kolmessa palautteessa toivottiin joko case -tapausta tai esimerkkitarinaa. Toisaalta kolmesta vastauksesta kävi ilmi, ettei lisätietoa tarvittu. Vastauskohta oli jätetty myös tyhjäksi yhteensä neljässä vastauslomakkeessa. Muita lisätietoja kaipaavia asioita olivat työntekijän vastuu, alihankkijan vastuu, tunnistamisen keinot sopimusta s-postilla tehdessä ja ostolaskulla esiintyvät epäilyttävät liiketoimet.

Työntekijät haluavat kehittää rahanpesun estämistä jatkossa siten, että kynnys ilmoittamiseen olisi mahdollisimman matala. Toimintamalliin toivottiin aikakehystä asiasta eteenpäin ilmoittamiseen. Selvityspyyntöjen muotoiluun kaivattiin vinkkejä, jottei paljasteta asiakkaalle mahdollista epäilystä. Asiaa halutaan käsiteltävän useammin, jotta myös uudet työntekijät aina saisivat tarvittavan tiedon. Kaikkiaan kysymykseen rahanpesun estämisen kehittämisestä sain seitsemän vastausta, eli melkein puolet jätti vastaamasta tähän kysymykseen.

Oppaasta ja ohjeista antoi palautetta yhdeksän vastaajaa. Useassa palautteessa opasta kuvailtiin kattavaksi, selkeäksi ja ymmärrettäväksi. Oppaassa oli pidetty siitä, että asiat siinä oli ilmaistu ytimekkäästi. Opasta kuvailtiin myös ”kompaktiksi paketiksi”

ja sen koettiin olevan hyvä työkalu riskien tunnistamiseen. Ulkoasua ja sisältöä pidettiin ammattimaisena.

Lyhyempiä ohjeistuksia kuvailtiin useassa vastauksessa hyväksi ja selkeiksi. Toimintamallin kaaviosta koettiin olevan hyötyä. Laadittujen lyhyempien ohjeiden todettiin tukevan hyvin koulutusta ja laajempaa opasta. Tilanteen niin vaatiessa lyhyestä ohjeesta voi tarkistaa miten asiassa tulee toimia ja tarvittaessa selata lisätietoa itse oppaasta.

Moni oli antanut lisäksi palautetta omin sanoin koulutuksesta joko muiden kysymysten yhteydessä tai vapaa sana -kohdassa. Vapaata palautetta oli antanut seitsemän osallistujaa. Näistä vastauksista kävi ilmi, että aiheen puheeksi ottamista pidettiin positiivisena asiana, sillä osalle se saattoi olla täysin uusi asia. Aiheesta toivottiin puhuttavan työpaikalla jatkossakin.

Vastausten joukossa oli annettu myös palautetta kokonaisuudesta ja esimerkiksi esiintymisestä. Kokonaisuutta kuvailtiin hyväksi ja tiiviiksi infopakettiksi. Opas ja koulutus olivat vastanneiden mielestä linjassaan. Aihetta pidettiin mielenkiintoisena ja esitystapaa ymmärrettävänä. Esiintymistä pidettiin yhdessä vastauksessa hyvänä, kuuluvana ja luonnollisena.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa esitellään kehittämistyön aikana ja lopuksi heränneet kehittämissuhteet ja johtopäätökset. Luku jakaantuu kolmeen alalukuun. Ensin esitellään myös toimeksiantajan kanssa läpi käydyt toimenpide- ja kehittämissuhteet. Toisessa alaluvussa arvioidaan oppaan, ohjeiden ja toimintamallin käyttökelpoisuutta ja projektin onnistumista. Kolmannessa alaluvussa arvioidaan kehittämistyön eri vaiheiden ja lopputuloksen luotettavuutta.

6.1 Kehittämissuhteet

Kuten Poliisin ohjeessa mainitaan (2009, 16–19) on ilmoitusvelvollisten perustettava asiakassuhteidensa hallinta riskiperustaiseen arviointiin. Yritys Oy:ssä olisi hyvä kes-

kustella asiakasvastaavien kanssa siitä, mihin riskiluokkaan nykyiset ja tulevat asiakkaat sijoittuvat. Tämän perusteella on hyvä pohtia sitä, mihin asiakkaisiin voidaan soveltaa yksinkertaistettua tunnistamista ja mihin asiakkuuksiin on ehdottomasti noudatettava tehostettuja tunnistamisen toimia. Asiakasvastaavien olisi hyvä laatia esimerkiksi riskiarvio jokaisesta asiakkaasta ja yleiset ohjeet asiakkaiden riskien tunnistamiseen.

Käytännöt asiakkaiden tunnistamisessa on hyvä tarkistaa, että ne vastaavat laissa säädettyä. Vanhojen asiakkuuksien tunnistamistiedot on hyvä tarkistaa, kuin myös se, että niitä säilytetään asiaankuuluvalla tavalla. Laki säättää, että tunnistamistietoja on säilytettävä vähintään viisi vuotta asiakassuhteen päättymisestä ja säilytettäviä tietoja ovat esimerkiksi tosiasiallinen edunsaaja ja asiakirjan tiedot, josta asiakas on tunnistettu (ResL 2:7–10).

Epäilyttävistä liiketoimista tulee ilmoittaa eteenpäin oman organisaation sisällä, kuten on sovittu ja koulutuksessa läpi käyty. Tarvittaessa tulee asiassa tehdä rahanpesuilmoitus. Toimintaohjeiden laatiminen ja sen henkilökunnalle kouluttaminen on työnantajan vastuulla (Poliisi 2009, 15). Näitä teeman mukaisia asioita kävimme työntekijöiden kanssa läpi pitämässäni koulutuksessa, mutta jatkuvuuden kannalta näitä on hyvä palauttaa mieleen silloin tällöin, jotta myös mahdolliset uudet työntekijät saavat tämän tiedon.

Asiakkaiden toiminnassa tapahtuviin muutoksiin on syytä kiinnittää jatkossa huomiota. Näitä on hyvä nostaa esille esimerkiksi tiimipalaverissa, jotta tilanne on kaikkien asiakkuutta hallinnoivien ihmisten tiedossa. Kiireellisistä asioista tulee ottaa välittömästi yhteyttä lähimpää esimieheen, sillä kuten laissa sanotaan, epäilyttävästä liiketoimesta on ilmoitettava viipymättä rahanpesun selvittelykeskukselle (ResL 3:23).

Työntekijöille tulee tulevaisuudessakin järjestää riittävä koulutus ja ohjeistus. Käytännössä laatimani opas, koulutusmateriaalit ja ohjeet soveltuvat nykytiedon valossa mainiosti kyseiseen tarkoitukseen. Kyseisiä ohjeita kuitenkin on hyvä päivittää säännöllisesti. Lisäksi työntekijöille on syytä korostaa heidän merkitystään epäilyttävien liiketoimien havaitsemisessa.

6.2 Toimintamalliehdotuksen käyttökelpoisuus ja projektin arviointi

Tutkimukselliseen kehittämistyöhön liittyy aina arviointi. Tämä tulee tehdä kehittämistyön lopuksi, vaikka arviointia on hyvä pitää mukana koko kehittämisprojektin ajan. Loppuarvioinnin tavoitteena on arvioida kokonaisuuden onnistumista. Arvioinnissa huomiota kiinnitetään esimerkiksi suunnitteluun, tavoitteiden selkeyteen ja niiden suhdetta lopulliseen kehittämistyön tuotokseen. (Ojasalo ym. 2009, 47.)

Oppaan ja koulutuksen sisältö oli alusta asti selkeästi tiedossa. Toimeksiantajan kanssa käydyistä keskusteluista projektin alussa kävi hyvin ilmi, minkälaisia tavoitteita yrityksellä on työn toteutuksen suhteen. Toimeksiantajalta saadun palautteen perusteella lopullinen opas, koulutus ja ohjeet ovat olleet juuri sitä mitä yrityksessä on tältä projektilta odotettukin. Toimeksiantajan kanssa on ollut puhetta siitä, että tulevaisuudessa saattaa olla tarkoituksenmukaista järjestää vastaava koulutus myös muille konserniyhtiöille. Tämä asia kuitenkin odottaa vielä kirjoitushetkellä konsernitason päätöstä asiasta.

Aikataulut ja tavoitteet pitivät hyvin mikä näkyy hyvänä lopputuloksena. Tätä väitettä tukee hyvin esimerkiksi se, että työntekijöiltä saatu palaute koulutuksesta ja oppaasta oli poikkeuksetta positiivista. Kaikki koulutukseen osallistuneet työntekijät pitivät koulutusta onnistuneena ja kokivat siitä olevan hyötyä.

Kehittämistyötä arvioitaessa mittarina voidaan käyttää esimerkiksi työn merkittävyyttä, yksinkertaisuutta tai helppokäyttöisyyttä (Ojasalo ym. 2009, 47). Koulutuksesta saadun palautteen perusteella opas, koulutus ja ohjeet ovat olleet tarkoituksenmukaisia ja henkilökunnan helposti sisäistettäviä. Ohjeet ovat tarjonneet riittävän tiivistetyn tietopaketin työntekijöiden käyttöön. Ohjeet ovat selkeät ja helposti ymmärrettävät, mutta kuitenkin riittävän laajat vastaamaan tarpeeseen.

Toisaalta oppaaseen, koulutukseen ja ohjeisiin olisi hyvä lisätä esimerkkitapauksia, jotta asian hahmottaminen helpottuu. Monessa palautteessa toivottiin juuri tätä. Lisäksi ohjeistuksia voisi tulevaisuudessa jatkokehittää tehtäväkohtaisiksi. Tämä kuitenkin vaatisi tarkempaa kartoitusta eri tehtävissä hoidettavista asiakkuuksista ja näiden riskeistä.

Koulutuksesta keräämäni palautteen perusteella on asioita täsmennetty itse ohjeistukseen niiltä osin, mitä tämän projektin osalta on ollut tarpeellista. Osa asioista on kuitenkin sellaisia, että ne vaativat syvempää asiantuntemusta asiasta tai päätöksiä konsernitason liittyen esimerkiksi eri asiakkaiden riskien luokitteluun. Laadittua ohjeistusta kuitenkin voidaan pitää hyvänä pohjana, jota voi vielä tarvittaessa kehittää konsernitason ohjeistukseksi.

Moni oppaassa käsitelty asia voi vielä vaatia esimerkiksi asiantuntija-avun käyttämistä, jottei tämän opinnäytetyön puitteissa laaditussa oppaassa ole vakavia puutteita. Olen tämä tiedon tuonut myös toimeksiantajan tietoon, ja mahdolliset jatkotoimet ovat toimeksiantajan päätettävissä. Kuitenkin laatimani opas tässä laajuudessaan antaa hyvän kuvan tilitoimiston velvollisuuksista rahanpesun estämisessä, ja toimii hyvänä pohjana esimerkiksi konsernitason ohjeistuksia laatiessa.

6.3 Luotettavuuden arviointi

Kaikessa tutkimustoiminnassa pyritään välttämään virheitä. Tästä syystä on arvioitava myös tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole yksiselitteisiä ohjeita. Voidaan kuitenkin punnita eri osa-alueita, esimerkiksi omia lähtökohtia, aineiston keruumenetelmiä, tutkimuksen kestoa ja aineiston luotettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 134; 140–141.)

Olen työskennellyt yrityksessä eri tehtävissä kevästä 2013 alkaen. Työntekijänä en ole täysin ulkopuolinen tarkastelija, joten työntekijäasemani saattaa vaikuttaa esimerkiksi havainnoinnin kautta saadun tiedon analysointiin. Toisaalta olen uusimpia työntekijöitä yrityksessä, joten esimerkiksi vanhat pinttyneet uskomukset tms. eivät vaikuta työn toteuttamiseen. Uskon asemani yrityksessä vaikuttavan vain vähän tutkimusten tuloksiin.

Työn suhteellisen pitkä toteutusväli kevästä aina syksyyn tuo muutamia vaaran paikkoja. Huomasin esimerkiksi työni loppuvaiheessa, että Poliisi on julkaissut uudemman ohjeen rahanpesun estämiseen. Varsinkin rahanpesuasioissa erilaiset suositukset voivat muuttua nopeasti, joten asiaan perehtyvän on hyvä seurata asioita reaaliajassa.

Aineiston keruumenetelmää pidän luotettavana, sillä esimerkiksi lakiasiat olen tarkistanut Suomen lain nettiversiosta Finlexistä. Tällä tavalla olen varmistanut sen, että käytössä on varmasti ajantasaisin lainsäädäntö esimerkiksi verrattuna painettuun kirjaan. Toisaalta muissa kuin viranomaislähteissä tulee noudattaa sopivaa kriittisyyttä. Lähteinäni käyttämiin lehtiinkin on voinut eksyä asiavirheitä. Kokonaisuudessaan olen noudattanut tervettä lähdekritiikkiä lähteitani arvioidessa, joten pidän tätä riskiä kokonaisuudessaan pienenä. Lähteitä ja tietoja voin pitää erittäin luotettavina.

Suurimman riskin tuovat inhimilliset tekijät tiedon tulkinnassa. Lakitekstiä ja viranomaisohjeita ei ole aina helppo tulkita ymmärrettävään muotoon. Kuitenkin olen kehittämistyössä lähestynyt asiaa kriittisesti ja etsinyt aina lisätietoa tulkintojen tueksi esimerkiksi lehtiartikkeleista ja pankeille tarkoitetuista ohjeista.

Kyselyn tuloksiin on saattanut vaikuttaa se, että olen jo entuudestaan tuttu henkilö kaikille vastaajille. Osa vastaajista saattaa arastella esimerkiksi negatiivisen palautteen antamista, vaikka tätä pyrin välttämään keräämällä vastaukset anonyymisti. Kysely saattaa myös jäädä liian pinnalliseksi, sillä en halunnut rasittaa kiireisiä työkavereita liian pitkällä kyselyllä. Toisaalta lyhyempään kyselyyn ihmiset saattavat vastata totuudenmukaisemmin. Tämän aineistokeruutavan riskiä pidän kohtalaisena.

Kokonaisuudessaan voin pitää kehittämistyöni tuloksia luotettavina. Kaikissa työn vaiheissa olen noudattanut huolellisuutta ja tarkistanut asioita eri lähteistä useaan kertaan. Lisäksi en ole yrityksessä sellaisessa asemassa, että esimerkiksi tulosten vääristämisellä saisin itselleni jotakin etua hankittua. Olen mielestäni läpi kehittämistyön pystynyt säilyttämään objektiivisen puolueettoman näkökannan.

7 PÄÄTÄNTÖ

Rahanpesun estäminen on tärkeää kaikilla yhteiskunnan tasoilla. Siksi laatimani opas ja koulutus ovat tärkeä osa rahanpesun estämisen kehittämisessä toimeksiantajayrityksessä. Vuosittain tilitoimistoilta tulee vain muutamia rahanpesuilmoituksia poliisille, joten asian esille ottaminen ja kehittäminen on tärkeää. Käytäntöjen omaksuminen voi viedä tilitoimistoalalla aikaa, mutta pikkuhiljaa myös tilitoimistot itse ovat heräämässä asiassa. Laatimani opas ja ohjeet tulivat tarpeeseen ja jatkossa kaikilla Yritys Oy:n

työntekijöillä on ainakin tiedossa, miten epäilyttävissä liiketoimissa tulee toimia. Lisäksi positiivinen palaute kokonaisuudesta on antanut ylpeyden aihetta.

Käsittämäni aihe ei ollut kevyt tai helppo lähestyä, mutta halusin tarttua haasteeseen. Aihe oli erittäin mielenkiintoinen, vaikkakin raskas. Moni lähde käsitteli asiaa enemmänkin kriminologian kannalta kuin tilitoimiston näkökulmasta. Toisaalta tästä syystä oppimisprosessissa korostui nimenomaan oma näkemys siitä, mitkä ovat tilitoimiston intressit ja mahdollisuudet toimia kyseisessä asiassa. Mielestäni onnistuin löytämään hyvän näkökulman asioihin ja vastaamaan toimeksiantajaa mietityttäneisiin kysymyksiin.

Raskaasta aiheesta huolimatta en tuskastunut työn eri vaiheissa. Loppujen lopuksi minulla oli melko väljä aikataulu työn toteuttamiseksi ja se piti hyvin. Suurimpia huolenaiheita aiheutti enemmänkin työn saaminen opinnäytetyön vaatimaan raporttimuotoon. Kirjoittamisprosessissa hankaluuksia aiheuttivat omat näkemykset siitä, mikä on tutkimusta ja mikä kehittämistyötä. Loppujen lopuksi löysin tähän hyvän kompromissin, miltä osin ko. asioita tulisi tähän raporttiin soveltaa.

Projektina asiat olisivat voineet olla tehostetumpia, sillä periaatteessa yksittäiset työvaiheet ajoittuivat nyt melko pitkälle aikavälille. Vastaavanlaisen projektin pystyisi toteuttamaan varmasti nopeamminkin. Toisaalta itselleni tämä aikataulutus on ollut sopiva, sillä projektin alkuvaiheessa minulla oli kaksi työpaikkaa opiskelujen ohella. Loppua kohden jouduin jättämään toisen työpaikan pois, jotta aikaa jää myös opinnäytetyön tekemiselle. Mielestäni projekti on opettanut nimenomaan sinnikkyyttä, sillä aina ei ollut helppoa kirjoittaa opinnäytetyötä eteenpäin esimerkiksi jo täyden työpäivän jälkeen.

Uskon että projektin toteutus on näkynyt positiivisena asiana myös toimeksiantajan suuntaan. Työn puitteissa olen todistanut itselleni ja toimeksiantajalle pystyväni lähestymään myös haastavampia asioita. Tästä on varmasti etua, sillä tarkoitukseni on työllistyä kyseiseen yritykseen valmistumiseni jälkeen.

Tulevaisuuden kannalta on myös mielenkiintoista se, että toimeksiantajan kanssa on ollut puhetta esimerkiksi saman koulutuksen järjestämisestä samaan konserniin kuuluville yrityksille. Koska olen jatkossakin toimeksiantajan palveluksessa, uskon tavalla

tai toisella olevani kehittämistyössä mukana. Jatkossa toimintamallia ja ohjeita voidaan jatkokehittää vastaamaan paremmin yksikkökohtaisia tarpeita konsernin sisällä.

Projektin valmistuminen on ollut suuri helpotus. Kokonaisuudessaan uskon, että tämänkaltaisen projektin saattaminen kunnialla läpi opettaa ainakin sen, ettei mikään projekti ole liian suuri lähestyttäväksi. Mielestäni projekti on ollut erittäin opettavainen kokemus, ja toisaalta olen voinut näyttää omaa osaamistani tulevalle työnantajaleni.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Anttila, Pirkko 1998. Dokumenttianalyysi. WWW-dokumentti. www.metodix.com. Ei päivitystietoa. Luettu 6.10.2013.

Asetus rahanpesun ja terrorismin estämisestä 616/2008. WWW-dokumentti. www.finlex.fi. Ei päivitystietoa. Luettu 2.9.2013.

AVI 2013. Rahanpesulain valvonta. WWW-dokumentti. <http://www.avi.fi/web/avi/rahanpesulain-valvonta>. Ei päivitystietoa. Luettu 1.9.2013.

Europa 2006. Rahanpesu: rahoitusjärjestelmän hyväksikäytön estäminen. WWW-dokumentti. http://europa.eu/legislation_summaries/other/124016_fi.htm. Päivitetty 06.06.2006. Luettu 25.9.2013.

Europa 2011. Rahoitusjärjestelmän käytön estäminen rahanpesuun. WWW-dokumentti. http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/fight_against_organised_crime/124016a_fi.htm. Päivitetty 7.4.2013. Luettu 26.9.2013.

Euroopan komissio 1995. Ensimmäinen komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle rahanpesusta annetun direktiivin (91/308/ETY) täytäntöönpanosta. Tiivistelmä. PDF-tiedosto. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1995:0054:FIN:FI:PDF>. Luettu 26.9.2013.

Euroopan komissio 2013. Rahanpesu kuriin. WWW-dokumentti. http://ec.europa.eu/finland/news/press/101/10885_fi.htm. Ei päivitystietoa. Luettu 26.9.2013.

EU uhkaa viedä peliautomaatit kaupoista, 2013. Helsingin Sanomat. WWW-dokumentti. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1373678276849>. Päivitetty 13.7.2013. Luettu 28.8.2013.

FATF 2003. Report on money laundering typologies 2002-2003. PDF-dokumentti. <http://www.fatf-gafi.org>. Päivitetty 14.2.2003. Luettu 29.8.2013.

FATF 2012. APG Typology Report on Trade Based Money Laundering. PDF-dokumentti. <http://www.fatf-gafi.org>. Päivitetty 20.7.2012. Luettu 29.8.2013.

FATF 2013. Frequently asked questions. WWW-dokumentti. www.fatf-gafi.org/pages/faq/moneylaundering/. Ei päivitystietoa. Luettu 15.9.2013.

Finanssivalvonta 2010. Standardi 2.4 Asiakkaan tunteminen - rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen. PDF-dokumentti. www.finanssivalvonta.fi. Päivitetty 10.06.2010. Luettu 1.9.2013.

Finanssivalvonta 2013a. Tietoa Finanssivalvonnasta. WWW-dokumentti.
<http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Fiva/Pages/Default.aspx>. Päivitetty 30.8.2013. Luettu 21.9.2013.

Finanssivalvonta 2013b. Jos epäilet rahanpesua. WWW-dokumentti.
www.finanssivalvonta.fi. Ei päivitystietoa. Luettu 2.9.2013.

Finanssivalvonta 2013c. Riskiperusteinen arviointi, sisäinen ohjeistus ja henkilöstön koulutus. WWW-dokumentti. www.finanssivalvonta.fi. Ei päivitystietoa. Luettu 2.9.2013.

Finanssivalvonta 2013d. Milloin asiakas on tunnistettava. WWW-dokumentti.
www.finanssivalvonta.fi. Ei päivitystietoa. Luettu 25.9.2013.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko, & Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Huhtamäki, Ari 2000. Rahan jäljittäminen. Helsinki: Kauppakaari Oyj.

Kervinen, Juha-Pekka 2010. Kiinan käteinen jyrää lännen lait. Talouselämä 17.9.2010, 35-37.

Koskinen, Jerri 2012. Näin toimii rahanpesu. WWW-dokumentti.
<http://www.savonsanomat.fi/uutiset/kotimaa/nain-toimii-rahampesija/1174191>. Päivitetty 20.2.2013. Luettu 23.4.2013.

Kähkönen, Virpi 2013. Urpilainen: Itävallan pitäisi höllentää pankkisalaisuuttaan. WWW-dokumentti. www.hs.fi/talous/a1365817671608. Päivitetty 13.4.2013. Luettu 28.8.2013.

Luukka, Teemu 2013. Miksi Nordea vaatii tilinavaajalta työsopimusta. Helsingin Sanomat. WWW-dokumentti. <http://www.hs.fi/talous/a1374545118684>. Päivitetty 23.7.2013. Luettu 28.8.2013.

Neira, Taina, Perämaa, Juha, Vasara, Pekka, & Repo, Antti 2012. Rahanpesurikokset oikeuskäytännössä. PDF-dokumentti. www.poliisi.fi. Päivitetty 8/2013. Luettu 18.8.2013.

Ojasalo, Katri, Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2009. Kehittämistyön menetelmät. Helsinki: WSOYpro Oy.

Poliisi 2009. Rahanpesun torjunnan parhaat käytänteet. PDF-dokumentti. www.poliisi.fi. Päivitetty 19.3.2009. Luettu 16.2.2013.

Poliisi 2013a. Rahanpesun selvittelykeskuksen vuosikertomus 2012. PDF-dokumentti. www.poliisi.fi. Ei päivitystietoa. Luettu 17.8.2013.

Poliisi, 2013b. Rahanpesun torjunta. WWW-dokumentti. <https://www.poliisi.fi>. Ei päivitystietoa. Luettu 2.9.2013.

Poliisi, 2013c. EU-direktiivit. WWW-dokumentti. <https://www.poliisi.fi>. Ei päivitystietoa. Luettu 26.9.2013.

ResL = Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä 503/2008. WWW-dokumentti. www.finlex.fi. Ei päivitystietoa. Luettu 2.9.2013.

RL = Rikoslaki 39/1889, 32 luku. WWW-dokumentti. www.finlex.fi. Ei päivitystietoa. Luettu 15.9.2013.

Schott, Paul Allan 2006. Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. Washington: World Bank, International Monetary Fund.

Seies, Eija-Riitta 2002. Heikinheimo rahanpesijöitten kimppuun. Talouselämä 15.3.2002, 67.

Suomesta värvätään muuleja, 2011. Helsingin Sanomat. WWW-dokumentti. <http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Krp+Suomesta+värvätään+sähköpostitse+muuleja/1135264903352>. Päivitetty 25.3.2011. Luettu 18.8.2013.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valtionvarainministeriö 2013. Kansainvälinen yhteistyö – OECD. WWW-dokumentti. <http://www.vm.fi/vm/>. Ei päivitystietoa. Luettu 15.9.2013.

Valtioneuvoston päätös 1022/2010. WWW-dokumentti. www.finlex.fi. Ei päivitystietoa. Luettu 13.10.2013.

Koulutuksen palaute

Tällä kyselyllä kerään palautteen järjestämästäni koulutuksesta ja laatimastani materiaaleista. Vastausten perusteella voin vielä täsmentää lopullista opasta, mikäli tarvetta esiintyy.

Yksittäisiä henkilöitä ei vastauksista tunnisteta. Vastaathan mieluiten viimeistään perjantaina 25.10.2013, Mikäli et ollut koulutuksessa, mutta olet esimerkiksi pystynyt tutustumaan materiaaleihin, toivon että voit vastata parhaasi mukaan.

1. Koulutus oli mielestäni onnistunut

Valitse asteikolla 1-5 sinua parhaiten kuvaava vaihtoehto. 1=EI lainkaan 5=Erittäin onnistunut

1 2 3 4 5

2. Koin koulutuksesta olevan hyötyä

Valitse asteikolla 1-5 sinua parhaiten kuvaava vaihtoehto. 1=EI lainkaan 5=Erittäin paljon

1 2 3 4 5

3. Mistä asioista kaipaisit vielä lisätietoa?

Kerro omin sanoin, mistä koulutuksessa käsitellyistä asioista kaipaisit vielä lisätietoa.

4. Miten haluaisit rahanpesun estämistä kehitettävän yrityksessä?

Minkälaisia ajatuksia/kehittämisehdotuksia koulutus herätti sinussa.

5. Mitä mieltä olit oppaasta ja ohjeista?

Kerro omin sanoin mielipiteesi oppaasta ja ohjeista. Tässä voit kertoa esim. kehittämisehdotuksia tai arvioida opasta ja ohjeita yleisesti. Mikäli et ole ehtinyt tutustua, voi tämän kohdan jättää tyhjäksi.

6. Vapaa sana

Tässä kohdassa voit kertoa mitä mieleen tulee aiheeseen liittyen.

Lähetä

**TILITOIMISTON VELVOLLISUUDET
RAHANPESUN ESTÄMISEKSI**
Sisäinen opas ilmoitusvelvollisuudesta

10/2013

SISÄLTÖ

1	MÄÄRITELMIÄ	3
1.1	Rahanpesu	3
1.2	Ilmoitusvelvollisuus.....	3
1.3	Lainsäädäntö ja viranomaiset	4
2	LAIN MUKAISET VELVOLLISUUDET	5
2.1	Riskiperustainen arviointi	5
2.1.1	Asiakassuhteen jatkuva seuraaminen.....	6
2.2	Tunnistamisvelvollisuus	6
2.2.1	Yksinkertainen tuntemisvelvollisuus	7
2.2.2	Normaalikäytännöt.....	7
2.2.3	Tehostettu tuntemisvelvollisuus.....	8
2.2.4	Tunnistamisasiakirjat ja tietojen säilyttäminen.....	9
2.2.5	Kolmannen osapuolen toimet asiakkaan tunnistamiseksi.....	10
2.3	Ilmoitusvelvollisuus.....	10
2.3.1	Epäilyttävä liiketoimi.....	11
2.3.2	Selonottovelvollisuus.....	11
2.3.3	salassapitovelvollisuus	11
2.3.4	Ilmoituksen sisältö	12
2.3.5	Tietojen säilyttämisestä.....	12
2.4	Kouluttamisvelvollisuus ja henkilökunnan ohjeistamisvelvollisuus	12
3	TOIMENPIDE-EHDOTUKSET.....	13
3.1	Asiakkaiden riskien arvioimisesta	13
3.2	Asiakkaiden tuntemisesta ja tunnistamistietojen säilyttämisestä	13
3.3	Asiakassuhteiden seuraamisesta ja selonottovelvollisuudesta.....	14
3.4	Ilmoitusvelvollisuudesta ja ilmoituksen tekemisestä.....	15
3.5	Henkilökunnan koulutuksesta.....	15
	LÄHTEITÄ JA LISÄTIETOA	16

1 MÄÄRITELMIÄ

1.1 Rahanpesu

Rahanpesulla tarkoitetaan rikollista alkuperää olevan rahan alkuperän häivyttämistä. Rikollinen ei yleensä pysty käyttämään rikoksellaan hankittuja varojaan ilman että se herättää kysymyksiä esimerkiksi verottajassa. Tästä syystä rikolliset pyrkivät saamaan rahoillensa näennäisesti laillisen peitteen, jotta pystyvät käyttämään varojaan huoletta oman elintasonsa säilyttämiseksi ja uusien rikosten rahoittamiseksi.

Rahanpesun yhteiskunnalliset vaikutukset liittyvät suoraan siihen, että rahanpesun on todettu lisäävän rikollisuutta. Maissa joissa on hyvin vähän toimia rahanpesun estämiseksi rikollisuus rehoittaa. Tämä taas aiheuttaa taloudellista epävakautta, kun laillis-tenkin toimijoiden riskejä arvioidaan samalla mittarilla, kuin epärehellisten toimijoi-den toimia. Tämä voi vaikeuttaa esimerkiksi rahoituksen saamista, tai tekee siitä koh-tuuttoman kallista.

Tapoja pestä rahaa on yhtä erilaisia, kuin on rikollisiakin. Rahanpesuun yleensä liittyy varojen kierrättäminen usean välikäden kautta. Kirjallisuudessa vaiheet on yleensä jaettu kolmeen osaan: sijoitusvaiheeseen, kierrätysvaiheeseen ja palautusvaiheeseen.

Rikollista alkuperää oleva raha tuodaan ensin rahoitusjärjestelmän piiriin esimerkiksi pankkitalletuksina pienemmissä erissä. Toisaalta rikollinen voi yrittää ostaa asunnon tai auton käteisellä jonkun toisen nimiin. Tämän jälkeen voi seurata siirtoja useiden eri välikäsen, joko pankkien tai ihmisten, kautta. Näillä kyseisillä siirroilla pyritään kat-kaisemaan paperijäljet ja häivyttämään rahan alkuperä. Kun alkuperä on saatu riittä-vän kaukaiseksi rikoksesta, voi rikollinen huoletta palauttaa varat haltuunsa esimer-kiksi peiteyrityksen, läheisen ihmisen tai muun keinon kautta.

1.2 Ilmoitusvelvollisuus

Suurin mahdollisuus havaita rahanpesua on juurikin sijoitusvaiheessa, jossa rahan alkuperälle ei löydy mitään järkevää selitystä. Muissa vaiheissa rahalle on saattanut jo

Opas rahanpesun estämiseksi

syntyä peite. Tästä syystä nimenomaan rahanpesuilmoituksilla on tärkeä rooli rahanpesun estämisessä. Ilmoitusvelvollisia ovat laissa tarkemmin listatut toimijat, joilla on mahdollisuus havaita rahanpesua normaalissa liiketoiminnassa. Tästä syystä ilmoitusvelvollisia ovat mm. pankit ja tilitoimistot.

Laki velvoittaa ilmoittamaan epäilyttävistä liiketoimista rahanpesunselvittelykeskukselle. Lailla on pyritty laskemaan kynnystä tehdä ilmoitus. Ilmoittajalla ei tarvitse olla tietoa siitä, onko kyseessä rikos. Ilmoituksen tekemiseksi riittää arvio, että kyseessä on normaalista poikkeava, ns. epäilyttävä liiketoimi. Suurin osa ilmoituksista koskeekin loppujen lopuksi lailliseksi osoittautuvia toimia. Ilmoittajaa ei kerrota ilmoitusta koskevalle osapuolelle. Sinänsä laki ei velvoita ilmoitusvelvollista tuntemaan rahanpesun eri tapoja ja muotoja, riittää kun noudattaa huolellisuutta toimissaan ja ilmoittaa epäilyttävistä liiketoimista eteenpäin.

Tällä hetkellä aktiivisimpia ilmoitusvelvollisia ovat pankit, joilta tulee suurin osa ilmoituksista. Poliisille tulee vuosittain noin 20 000 ilmoitusta epäilyttävistä liiketoimista. Viime vuosina tilitoimistoilta on kuitenkin tullut vain muutamia ilmoituksia, mikä on vähän.

1.3 Lainsäädäntö ja viranomaiset

Suomen lainsäädäntö perustuu EY-direktiiveihin. Euroopan unioni on ajanut yhteisiä rahanpesulainsäädäntöjä aina 1990-luvun alusta, ja direktiivit määrittelevätkin lainsäädännön vähimmäistason. Nämä eivät velvoita suoraan esimerkiksi tilitoimistoja, mutta esimerkiksi pankit muuttavat omia toimintamallejaan vastaamaan suoraan direktiivejä ja näiden valmistelussa taustalla olevan FATF-organisaation suosituksia. FATF on kansainvälinen rahanpesun estämiseksi perustettu asiantuntijaorganisaatio.

Lainsäädännössä on niputettuna sekä rahanpesun että terrorismin rahoittamisen estäminen. Terrorismin rahoittamisen väylät ovat usein samanlaiset kuin rahanpesussa; kytkökset alkuperään pyritään häivyttämään. Kansainvälisen yhteistyön vuoksi tämäkin huomioidaan laissa.

Opas rahanpesun estämiseksi

Suomessa tilitoimiston tulee noudattaa rahanpesulakia, eli lakia rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämiseksi 8.7.2008/503. Lain tavoitteena on pyrkiä estämään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista. Laissa määritellään ilmoitusvelvolliset ja näille määritetyt muut velvollisuudet rahanpesun estämiseksi.

Tilitoimistoja valvoo lain noudattamisessa AVI eli Etelä-Suomen aluehallintovirasto. Lain mukaan kyseisellä taholla on oikeus suorittaa esimerkiksi tarkastuksia. Laissa ei määritellä valvonnan tasosta eikä määrystä, joten AVI itse päättää esimerkiksi edellä mainituista. Aluehallintoviraston pyynnöstä on tälle toimitettava valvontaa varten tarvittavat asiakirjat ja tiedot, vaikka nämä sisältäisi salassa pidettäviä tietoja. Ilmoitusvelvollisen on pystyttävä osoittamaan tarvittaessa, että on noudattanut lakia riittävässä laajuudessa liittyen esimerkiksi tunnistamiseen tai henkilökunnan koulutukseen.

Rahanpesuilmoitukset epäilyttävistä liiketoimista tehdään Rahanpesun selvittelykeskukselle. Tämä on Keskusrikospoliisin alainen itsenäinen rahanpesun torjuntaan erikoistunut osasto.

2 LAIN MUKAISET VELVOLLISUUDET

2.1 Riskiperustainen arviointi

Asiakkaaseen kohdistuvien toimien laajuus määräytyy ns. riskiperusteisen arvioinnin perusteella. Tuntemisen taso ja toimenpiteet määräytyvät sen perusteella, miten suuri riski arvioidaan rahanpesun kannalta olevan tietyllä asiakkaalla. Laki ja viranomaisohjeistukset eivät anna tähän suoraan ohjenuoraa, vaan tämä on jokaisen ilmoitusvelvollisen itse arvioitava. Kuitenkaan asiakkaiden riskiä ei saa tarkoitushakuisesti arvioida esimerkiksi liian pieneksi ja tämän perusteella noudattaa esimerkiksi tunnistamisvelvollisuutta vain näennäisesti.

Riskiperustaisen arvioinnin toimintamalleja tulee päivittää säännöllisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi muutokset asiakkaan toiminnassa otetaan huomioon. Tällaisia muutoksia voivat olla esimerkiksi uusien tuotteiden käyttöönotto, järjestelmämuutokset, omistusrakenteen muutokset tai muut muutokset liiketoiminnassa.

Opas rahanpesun estämiseksi

Riskiperustaista arviointia voidaan lähestyä erilaisilta näkökannoilta. Voidaan arvioida, minkä laisia riskejä liittyy maahan, missä asiakas toimii. Tällöin on hyvä arvioida, onko esimerkiksi poliittiseen tilanteeseen liittyviä riskejä. Muita rahanpesulle altistavia maariskejä voivat olla korruptio ja kauppasaarrot. Toisaalta asiakas, tuote tai toimiala itsessään voi sisältää normaalia suuremman riskin. Muita arvioitavia riskejä ovat asiamiehet, yhteistyökumppanit, ulkoistetut palvelut, jakelukanavat ja Internetin käyttö liiketoiminnassa.

2.1.1 Asiakassuhteen jatkuva seuraaminen

Ilmoitusvelvollisen on asiakkaan toiminnan laajuus ja riskit huomioon ottaen järjestettävä riittävä seuranta, jotta ilmoitusvelvollisella on riittävän oikea kuva asiakkaan toiminnasta. Riskejä on arvioitava koko asiakassuhteen ajan, sillä toiminta voi muuttua. Yrityksen tietoja voi tarkistaa esimerkiksi erilaisista viranomaisrekistereistä (YTJ yms.).

Laki siis velvoittaa seuraamaan asiakassuhdetta, jotta pystytään havaitsemaan mahdolliset muutokset liiketoiminnassa ja siten kasvanut riski esimerkiksi rahanpesun suhteen. Tällöin esimerkiksi tuntemisen toimia voidaan syventää tai kiinnittää muuten erityistä huomiota kyseiseen asiakkaaseen.

2.2 Tunnistamisvelvollisuus

Tämä on yksi keskeisimmistä rahanpesulain kohdista. Rahanpesulaissa määrätään, että asiakas on tunnistettava ja henkilöllisyys todennettava asiakassuhteen alussa, satunnaisessa asiakassuhteessa liiketoimen tai toisiinsa kytkeytyvien liiketoimen arvon ylittäessä 15 000 euroa, liiketoimen ollessa epäilyttävä tai jos ilmoitusvelvollinen epäilee aikaisempaa henkilöllisyyden todentamisen luotettavuutta. Myös edustajan henkilöllisyys tulee tarvittaessa varmistaa. Henkilöllisyys todennetaan luotettavalla asiakirjalla.

Tunnistamisen taso määräytyy yrityksen riskiperustaisen arvioinnin perusteella. Ilmoitusvelvollisen tulee noudattaa sitä tehokkaampia tuntemismenetelmiä tai toimintatapo-

Opas rahanpesun estämiseksi

ja, mitä suuremman riskin se arvioi olevan rahanpesun ja väärinkäytösten suhteen olevan. Tasot ovat alhainen riski, normaali riski ja korkea riski.

2.2.1 Yksinkertainen tuntemisvelvollisuus

Tätä sovelletaan asiakkaisiin, joilla arvioidaan olevan alhainen riski rahanpesun suhteen. Yksinkertaistettua asiakkaan tuntemista voidaan noudattaa kun, rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen riski on pieni, asiakkaan ja edunsaajan henkilöllisyyttä koskevat tiedot ovat hyvin saatavilla tai riittävä tarkastus suoritetaan muiden järjestelmien puitteissa. Rahanpesulain mukaan alhaisen riskin asiakkaiden kohdalla ilmoitusvelvollisen ei tarvitse noudattaa laissa määritettyjä velvoitteita todentamisesta, selonottovelvollisuudesta ja tietojen säilyttämisestä. Asiakas on kuitenkin tunnistettava ja asiakassuhdetta jatkuvasti seurattava.

Tunnistamisen ja todentamisen ero on se, että tunnistaminen tehdään asiakkaan antamien tietojen perusteella, kun taas todentaminen aina asiakirjan perusteella.

Yksinkertaistettua asiakkaan tuntemista voidaan myös noudattaa jos asiakkaana on Suomen viranomainen tai siihen rinnastettava taho, rahoituslaitos, sijoituspalveluyritys, rahastoyhtiö tai yhtiö jonka arvopaperi on julkisen kaupankäynnin kohteena (pörssi-yhtiö). Tällöin on kuitenkin hankittava tietoa liiketoimen edellytyksen varmistamiseksi, eli esimerkiksi se, että yhteisöllä on toimilupa ja se on viranomaisvalvonnan alla.

2.2.2 Normaalikäytännöt

Käytännössä esimerkiksi asiakassuhdetta perustettaessa kysytään asiakkaan tiedot ja varmennetaan henkilöllisyys vielä asianmukaisesta asiakirjasta. Myös edustajan henkilöllisyys tulee tarvittaessa varmistaa, ja esimerkiksi nimenkirjoitusoikeus varmistaa joko valtakirjasta tai viranomaisrekisteristä.

Lain mukaan (ResL 2:8) ilmoitusvelvollisen on tunnistettava tosiasiallinen edunsaaja ja tarpeen vaatiessa todennettava tämän henkilöllisyys. Tosiasiallista edunsaajaa ei

Opas rahanpesun estämiseksi

tarvitse tunnistaa, jos kyseisen asiakkaan arvopaperi on listattu pörssissä (toisin sanoen edunsaajia ovat kaikki osakkeenomistajat, joten ei ole tarkoituksenmukaista tunnistaa heitä kaikkia).

Tosiasiallisella edunsaajalla tarkoitetaan luonnollista henkilöä, jonka hyväksi liiketoimi toteutetaan. Asiakkaan ollessa oikeushenkilö, tarkoitetaan sillä sitä luonnollista henkilöä, jonka määräysvallassa asiakas on. Määräysvalta katsotaan olevan sellaisella henkilöllä, joka omistaa enemmän kuin 25 % esimerkiksi osakkeiden tuomasta äänimäärästä, tai jos henkilöllä on oikeus nimittää tai erottaa enemmistö hallituksen jäsenistä.

Ilmoitusvelvollisen itsensä päätettävissä on se, miten hankkii tiedot tosiasiallisen edustajan tunnistamiseksi. Tätä voi kysyä asiakkaalta tai hankkia tiedot muuten. Yksi keino asiakkaan ollessa yritys on kysyä yrityksen osakasluetteloa.

Jos tosiasiallista edunsaajaa ei pystytä tunnistamaan tai todentamaan, tulee asiakassuhde lopettaa. Käytännössä tämä voisi olla tilanne, jossa asiakassuhdetta perustaessa asiakas kieltäytyy antamasta kyseisiä tietoja.

2.2.3 Tehostettu tuntemisvelvollisuus

Mikäli riskiperusteisen arvioinnin perusteella asiakkaaseen liittyy tavanomaista suurempi riski, on noudatettava tehostettua asiakkaan tuntemista. Sitä noudatetaan myös, jos asiakas tunnistetaan etätunnistusmenetelmiä hyödyntäen. Tehostettua asiakkaan tuntemisen toimia voi olla esimerkiksi se, että kiinnitetään erityistä huomiota henkilöllisyyden todentamiseen, liiketoimen taustaa selvitetään laajemmin tai asiakassuhdetta seurataan tehostetummin.

Rahanpesulain mukaan etätunnistusmenetelmiä käytettäessä on huomioitava seuraavaa:

- 1) todentaa asiakkaan henkilöllisyys hankkimalla lisäasiakirjoja tai -tietoja luotettavasta lähteestä;

Opas rahanpesun estämiseksi

- 2) varmistaa, että liiketoimeen liittyvä suoritus tulee luottolaitoksen tililtä tai se maksetaan tilille, joka on aiemmin avattu asiakkaan nimiin; tai
- 3) todentaa asiakkaan henkilöllisyys vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä allekirjoituksista annetussa laissa tarkoitettulla tunnistusvälineellä tai laatuvarmenteella taikka muun sähköisen tunnistamistekniikan avulla, joka on tietoturvallinen ja todisteellinen.

Käytännössä kohdan kolme mukaisia tunnistamistapoja ovat esimerkiksi pankkien verkkopankkitunnukset.

Tehostettua tunnistamista tulee noudattaa myös erityisesti silloin, jos asiakas on poliittisesti vaikutusvaltainen henkilö tai tämän yhtiökumppani tai perheenjäsen. Tämä lainkohta on suomalaisittain outo, mutta on peruja muualla Euroopassa esiintyvien lahjusten yms. rahanpesun estämisestä.

Poliittisesti vaikutusvaltaisella henkilöllä tarkoitetaan lain mukaan esimerkiksi valtiopäämiestä, hallituksen päämiestä, parlamentin jäsentä, suurlähettilästä ja vähintään kenraalikuntaan kuuluvaa puolustusvoimien upseeria. Tarkempi määritelmä löytyy valtioneuvoston asetuksesta 25.9.2008/616.

Lain mukaan ilmoitusvelvollisen on noudatettava tehostettua tunnistamista jos asiakkaalla on kytköksiä valtioon, joka ei täytä kansainvälisiä standardeja rahanpesun estämisessä. Valtioneuvoston päätöksellä tätä on täsmennetty siten, että näillä valtioilla tarkoitetaan Irania ja Pohjois-Koreaa.

2.2.4 Tunnistamisasiakirjat ja tietojen säilyttäminen

Tunnistamisasiakirjalla tarkoitetaan esimerkiksi viranomaisen myöntämää henkilöllisyystodistusta, kuten passia tai ajokorttia. Ulkomaalaisen henkilön todentamiseksi käy Passi tai muu virallinen matkustusasiakirja.

Oikeushenkilöllä tunnistamisasiakirjana voi olla esimerkiksi kaupparekisteriote, josta käy ilmi nimenkirjoitusoikeudelliset henkilöt. Tarvittaessa edustajan henkilöllisyys voidaan todentaa, ja katsoa onko hänellä nimenkirjoitusoikeus.

Opas rahanpesun estämiseksi

Tunnistamistietoja on säilytettävä luotettavalla tavalla viisi vuotta asiakassuhteen päättymisestä. Lain mukaan ainakin seuraavat tiedot tulee säilyttää:

- 1) nimi, syntymäaika ja henkilötunnus;
- 2) edustajana toimivan nimi, syntymäaika ja henkilötunnus;
- 3) oikeushenkilön täydellinen nimi, rekisterinumero, rekisteröimispäivä ja rekisteriviranomainen;
- 4) oikeushenkilön hallituksen tai vastaavan päättävän elimen jäsenten täydelliset nimet, syntymäajat ja kansalaisuudet;
- 5) oikeushenkilön toimiala;
- 6) tosiasiallisen edunsaajan nimi, syntymäaika ja henkilötunnus;
- 7) henkilöllisyyden todentamisessa käytetyn asiakirjan nimi, asiakirjan numero tai muu tunnistetieto ja myöntäjä taikka kopio asiakirjasta;
- 8) jos asiakas on etätunnistettu, tiedot todentamisessa käytetystä menettelystä tai lähteistä;
- 9) Asiakkaan tuntemiseksi hankitut tarpeelliset tiedot, kuten tiedot asiakkaan toiminnasta, liiketoiminnan laadusta ja laajuudesta, taloudellisesta asemasta, perusteet liiketoimen tai palvelun käytölle ja tiedot varojen alkuperästä; ja
- 10) Selonottovelvollisuuden täyttämiseksi hankitut välttämättömät tiedot.

Jos asiakas on ulkomaalainen, jolla ei ole suomalaista henkilötunnusta, on lisäksi säilytettävä tieto asiakkaan kansalaisuudesta ja matkustusasiakirjan tiedot.

2.2.5 Kolmannen osapuolen toimet asiakkaan tunnistamiseksi

Ilmoitusvelvollisen puolesta voi asiakkaan tunnistaa myös luottolaitos, rahoituslaitos, rahastoyhtiö, sijoituspalveluyritys, maksulaitos, vakuutusyhtiö, asianajaja tai tilintarkastaja. Ilmoitusvelvollisen on kuitenkin saatava kyseiseltä taholta asiakkaan tunnistetiedot ja että kaikki siihen liittyvät tiedot ovat ilmoitusvelvollisen saatavilla tämän pyynnöstä. Ilmoitusvelvollinen ei vapaudu lain mukaisista velvoitteistaan sillä perusteella, että joku muu sen puolesta toimiva täyttää tunnistamiseen liittyvät toimet.

2.3 Ilmoitusvelvollisuus

Ilmoitusvelvollisuus tarkoittaa sitä, että ilmoitusvelvollisen on ilmoitettava viipymättä epäilyttävistä liiketoimista. Ilmoituksen tekeminen on lisäksi poikkeus asiakkaan tietojen salassapitovelvollisuudesta, joten asiakkaalle ilmoituksesta mahdollisesti aiheutuneiden haittojen vahingonkorvausvastuu ei ole ilmoittajalla, mikäli asianmukaista huolellisuutta on noudatettu. Ilmoittamatta jättäminen on rangaistavaa.

2.3.1 Epäilyttävä liiketoimi

Ilmoitusvelvollisen tulee erityisen huolellisesti tutkia sellaiset toimet, jotka ovat monimutkaisia, poikkeuksellisen suuria tai joilla ei ole selkeää laillista tai taloudellista tarkoitusta. Epäilyttävä liiketoimi tulee aina arvioida kyseisen toimialan normaalien käytäntöjen mukaan.

2.3.2 Selonottovelvollisuus

Ennen ilmoitusta, velvollisen tulee selvittää liiketoimen taustaa, mikäli liiketoimi poikkeaa tavanomaisesta suuruudeltaan tai rakenteeltaan. Taustoja tulee selvittää myös jos liiketoimella ei ole ilmeistä taloudellista tarkoitusta tai liiketoimi ei sovi yhteen asiakkaan taloudellisen tilanteen kanssa. Ilmoitus on tehtävä, jos liiketoimi vaikuttaa asiakkaalta pyydetyn selvityksen jälkeenkin epäilyttävältä.

Mikäli selvityksenkin jälkeen liiketoimi vaikuttaa epäilyttävältä, voidaan toimia kolmella tavalla:

1. Suoritetaan liiketoimi normaalisti loppuun
2. Keskeytetään liiketoimi selvityksiä varten
3. Kieltäydytään liiketoimesta

Yleensä kuitenkin liiketoimi suoritetaan, sillä liiketoimesta kieltäytyminen voi estää todellisen edunsaajan selvittämistä. Kaikissa tapauksissa asiasta on kuitenkin tehtävä ilmoitus. Lisäksi on ilmoitettava, jos epäilyttävä liiketoimi huomataan vasta jälkeensä, tai uuden ilmitulleen seikan myötä liiketoimi alkaa vaikuttaa epäilyttävältä.

2.3.3 salassapitovelvollisuus

Rahanpesulain 25 § mukaan ilmoitusvelvollinen ei saa paljastaa ilmoituksen kohteelle tehneensä ilmoitusta. Salassapitovelvollisuus kieltää tiedon kertomisen myös muille henkilöille. Velvollisuus koskee myös ilmoitusvelvollisen työntekijöitä ja myös sitä tahoja, joka ilmoituksen myötä on saanut salassa pidettäviä tietoja haltuunsa.

2.3.4 Ilmoituksen sisältö

Lain mukaan rahanpesuilmoituksesta on käytävä ilmi seuraavat tiedot:

1. tiedot ilmoittajasta
2. liiketoimeen osallisten nimistä, henkilötunnuksista tai syntymäajoista ja kansallisuudesta
3. liiketoimen laadusta, liiketoimeen sisältyvien varojen tai muun omaisuuden määrästä ja valuutasta, varojen tai muun omaisuuden alkuperästä tai kohteesta
4. syystä, joka teki liiketoimesta epäilyttävän
5. onko liiketoimi suoritettu, onko se keskeytetty vai onko siitä kieltäytytty.

Ilmoitus tulee tehdä sähköisesti ja se onnistuu rahanpesunselvittelykeskuksen nettisivujen kautta.

2.3.5 Tietojen säilyttämisestä

Tiedot tulee lisäksi säilyttää vähintään viisi vuotta ilmoituksesta eteenpäin ja niitä on säilytettävä salassapitovelvollisuuden vuoksi erillään asiakasrekisteristä.

2.4 Kouluttamisvelvollisuus ja henkilökunnan ohjeistamisvelvollisuus

Rahanpesulaissa määritetyille ilmoitusvelvollisille on määritelty velvollisuudet työntekijöiden kouluttamiseksi ja suojelemiseksi. Rahanpesuvelvollisen työnantajan on varmistuttava siitä, että työntekijöitä on koulutettu riittävässä laajuudessa, jotta pystytään noudattamaan rahanpesulakia ja eri säädöksiä. Ilmoitusvelvollisen tulee laatia toimintaohjeet rahanpesutilanteiden varalle.

Ilmoitusvelvollisella työnantajalla tulee olla oman organisaation sisällä yhteyshenkilö, kenelle ilmoitetaan epäilyttävistä liiketoimista. Työnantajan tulee varmistua siitä, että henkilökunnan tiedossa on se, kuka on yhteyshenkilö. Toisaalta työnantajan velvollisuus on se, ettei tieto tästä leviä oman organisaation ulkopuolelle. Ilmoituksia tekevil-

Opas rahanpesun estämiseksi

le työntekijöille on syytä korostaa, että ilmoituksentekijä pysyy tuntemattomana, eikä tätä tietoa liitetä esimerkiksi esitutkimusmateriaaliin.

Ilmoitusvelvollinen on velvollinen suojelemaan työntekijöitään asianmukaisilla keinoilla. Yksi tällainen keino on nimenomaan koulutusvelvoite. Koulutuksella annetaan edellytykset tilanteiden hallintaan. Yksi suojelukeino on salassapitovelvollisuus, jonka mukaan ilmoitusvelvollisen palveluksessa oleva työntekijä ei saa paljastaa ilmoituksen tekoa asiakkaalle.

Menettelytavoista eri tilanteissa tulee sopia, ja yrityksen johdon tulee varmistua siitä, että ohjeistusta noudatetaan organisaation jokaisella osalla. Viranomaisohjeet käsittelevät asioita yleisellä tasolla, joten jokaisen organisaation tulisi nimenomaan soveltaa näitä siten, mikä parhaiten soveltuu omaan toimintaan ja palveluihin. Henkilökunnan koulutusta on järjestettävä säännöllisesti, sillä esimerkiksi asiakasyritysten tilanteet voivat muuttua.

3 TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

3.1 Asiakkaiden riskien arvioimisesta

Asiakasvastaavien tulisi keskustella siitä, mihin riskikategoriaan nykyiset asiakkaat sijoittuvat. Asiakasvastaavien olisi hyvä myös keskustella siitä, mihin asiakkaisiin voidaan soveltaa yksinkertaistettua asiakkaan tuntemista ja mihin tulee soveltaa tehostettua asiakkaan tuntemista. Voiko asiakkaan yksinkertaista tuntemista soveltaa esimerkiksi suurimpaan osaan pienyrittäjiä? Tästä voisi olla hyvä kysyä näkemys esimerkiksi alan asiantuntijalta.

3.2 Asiakkaiden tuntemisesta ja tunnistamistietojen säilyttämisestä

Käytännöt asiakkaiden tuntemiseksi on hyvä tarkistaa ja tarvittaessa tehdä muutoksia tunnistamisprosessiin. Onko jokainen asiakas tunnistettu asiaankuuluvien asiakirjojen tai muun luotettavan menetelmän kautta? Tästä tulisi keskustella kaikkien asiakasso-

Opas rahanpesun estämiseksi

pimuksia tekevien ihmisten kanssa, ja korostaa sitä, että asiakas on sekä tunnistettava, että asiakkaan henkilöllisyys varmistettava lain edellyttämällä tavalla. Onko tosiasialliset edunsaajat tunnistettu niissä asiakkuuksissa missä se on tarpeen? Tässäkin tulee huomioida lain erot yksinkertaistetun tuntemisen, normaalikäytäntöjen ja tehostetun tuntemisen suhteen.

Mikäli aikaisempaa tunnistamista on syytä epäillä, voidaan asiakkaalta kysyä tunnistamisasiakirjoja uudestaan.

Lisäksi on hyvä varmistua siitä, että tunnistamistietoja säilytetään lain vaatimalla tavalla.

3.3 Asiakassuhteiden seuraamisesta ja selonottovelvollisuudesta

Kaikkien asiakkaiden kanssa yhteydessä olevien henkilöiden kanssa tulisi korostaa sitä, että kiinnitetään huomiota asiakkaiden toiminnassa tapahtuviin muutoksiin. Näitä olisi hyvä nostaa esille esimerkiksi tiimipalavereissa tiiminvetäjien tietoon. Tiiminvetäjän tulisi reagoida asiaan asianmukaisella tavalla, esimerkiksi keskustelemalla asiakasvastaavan kanssa siitä, pitäisikö kyseisen asiakkaan toimia ryhtyä seuraamaan tarkemmin ja tehostetummin.

Kirjanpitäjien ja reskontranhoitajien kanssa olisi hyvä käydä keskustelua siitä, mikä voisi olla eri asiakkaiden tapauksissa normaaleista poikkeavia liiketoimia, joista vaaditaan lisäselvitystä. Nämä tulee asiakaskohtaisesti määritellä, joten reskontranhoitajilla ja kirjanpitäjillä on varmasti konkreettisimmat näkemykset siitä, mikä on kunkin asiakkaan normaalia liiketoimintaa ja mikä ei.

Esimerkiksi joltakin asiakkaalta jos tulee pyyntöjä maksaa kassamaksuna maksuja ulkomaille, näissä voi asiakkaasta riippuen täytyä selonottovelvollisuuden kriteerit: eli asiakkaalta tulisi ainakin kysyä selvitystä miksi näin on. Mikäli selvitys on epä määräinen, tulee harkita ilmoituksen tekemistä.

Opas rahanpesun estämiseksi

3.4 Ilmoitusvelvollisuudesta ja ilmoituksen tekemisestä

Ilmoitusvelvollisuus muodostuu, kuten laissa on määritetty. Käytännössä jos epäilyttävästä liiketoimesta ei saada riittävää selvitystä, on tästä tehtävä ilmoitus eteenpäin.

Laki velvoittaa laatimaan sisäisen toimintamallin ilmoituksen tekemiselle. Lisäksi tämä toimintamalli pitää saattaa henkilökunnan tietoon.

Jokaisen yksikön sisällä tulee sopia henkilö, vastuhenkilö, joka tekee ilmoituksen rahanpesun selvittelykeskukselle. Käytännössä tämä henkilö parhaiten on jokaisen yksikön johtaja. Tarkemmin väylä voisi esimerkiksi mennä siten, että ilmoitetaan ensin lähimmälle esimiehelle, esimerkiksi tiimivetäjälle, joka ilmoittaa asiasta yksikön johtajalle.

Tätä tietoa ei saa kertoa organisaation ulkopuolelle, kuten ei myöskään mahdollisen ilmoituksen tekemistä.

3.5 Henkilökunnan koulutuksesta

Henkilökunnalle pitää järjestää riittävä koulutus ja ohjeistus. Käytännössä esimerkiksi tämä lyhyt ohje ja tätä seuraava koulutus ajavat asian mielestäni hyvin.

Henkilökunnalle tulee kertoa toimintamalleista niissä tilanteissa, kun kohdataan epäilyttävä liiketoimi. Käytännössä henkilökunnan tietoon tulee saattaa se, kenelle yksikön sisällä asiasta ilmoitetaan. Lisäksi henkilökunnalle tulee korostaa edellä mainittuja velvollisuuksia, esimerkiksi selonottovelvollisuutta ja tunnistamisvelvollisuutta.

Kaiken kaikkiaan jos asiakassuhteissa noudatetaan huolellisuutta, ja kaikkeen poikkeavaan kiinnitetään huomiota ja tähän reagoidaan asianmukaisella tavalla, noudatetaan lakia jo melko pitkälle.

LÄHTEITÄ JA LISÄTIETOA

Asetus rahanpesun ja terrorismin estämisestä 616/2008

Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä 503/2008

Poliisin kokoama ohje rahanpesun estämisestä ilmoitusvelvollisille: Rahanpesun torjunnan parhaat käytänteet. www.poliisi.fi